»ETT BESTÄNDIGT POSTHUS I STADEN»

Av Sven Carlin

Sven Carlin är född 1917. Postanställd sedan 1936, i Postmuseum 1966–1982. I sexton år arbetade han i och med posthuset vid Lilla Nygatan, och ibland tyckte han att väggarna ville tala.

Mera sakliga uppgifter fann han i museets arkiv, i Postverkets Minnesskrift 1903 och inte minst i Skans Torsten Nilssons artiklar i Postryttaren 1958 och 1960.

Samma dag som drottning Kristinas förmyndarregering undertecknade förordningen om »Post-Bådhen» och därmed grundlade svenska postverket, den 20 februari 1636, utfärdades också ett beställningsbrev för »Erligh och Förståndig Anders Wechell till wår tienare och Postmästare, att dirigera hela postväsendet uti riket».

I denna handling utlovas att postchefen skulle få »fri våning här i Stockholm, till dess att något visst posthus kan förfärdigat bliva». Det skulle komma att dröja mer än 80 år innan ett något så när »beständigt» posthus kunde anskaffas, och ytterligare hundra år till den stora ombyggnad, som anpassade det efter rimliga krav. Helt modernt har det paradoxalt nog blivit först när det utvecklats till ett museum, och när detta skrivs står det inför en omdaning som aldrig tidigare varit tänkbar.

Till en början upplåts lokaler för »generalpostkontoret» i gamla Riddarhuset mellan Svartmangatan och Prästgatan, intill Tyska kyrkan. Detta

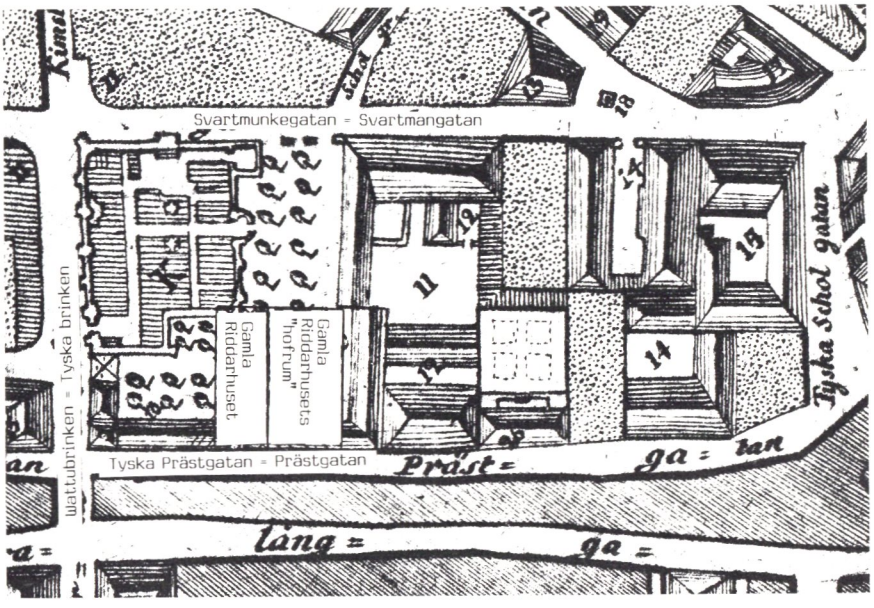

Första postkontoret låg i gamla riddarhuset vid Prästgatan.

hade tio år tidigare, efter en brand då allt söder om Kåkbrinken och väster om Västerlånggatan förstördes, uppförts på den tomt, där tidigare Svartbrödraklostret hade legat. Om fastigheten vet man inte mycket; den omfattade två våningar och låg med gaveln mot Prästgatan, var 9,2 m bred och 25,5 m lång. I huset fanns två större salar, en av dem avsedd för ridderskapets sammankomster och den andra för en skola, »Collegium illustre», för undervisning av adelns söner. Kollegiet tycks ha upphört på sommaren 1632, vilket kan förklara att lokalen blev disponibel. Det var troligen bottenvåningens stora sal, som upplåts som kombinerad tjänstelokal för postverket och bostad för postchefen. Söder om byggnaden fanns en gårdsplan, ett »hofrum», som hörde till tomten.

Även om lokalen före inflyttningen ställdes i ordning för sitt nya ändamål för en kostnad av 237 daler silvermynt, räknade man tydligen med, eller kom snart underfund med, att den bara kunde tjäna som nödlösning. Redan i juni samma år medgav Rådet att man skulle få inreda »itt eller två husrum, att han kan bo däruti».

Även om Wechel i sitt kontrakt hade fått löfte av regeringen att fritt disponera lokalerna i Riddarhuset, så förefaller det som om ägaren inte hade varit med om den uppgörelsen – något som kanske ytterligare betonar det tillfälliga i överenskommelsen. Wechels änka krävdes sedermera av ridderskapet på hyra, och samma krav framfördes senare även till hans son, trots att Posten då sedan länge fanns i andra lokaler. Så sent som 1649 begärde man att få sju års hyra – för tiden 1636–1642 – i samband med att adeln började få stora kostnader för det nya Riddarhuset. Frågan behandlades i riksdagen 1652, men något yrkande framfördes inte.

Andreas Wechel avled redan på våren 1637. Det enda brev av hans hand som finns bevarat från tiden i Stockholm, är daterat den 18 februari 1637 och den 1 maj skriver pfalzgreven Johann Casimir till rikskanslern och bönar för att änkan skall få behålla makens tjänst, enligt önskemål, som Wechel uttryckt på dödsbädden. Så blev det också, och till utgången av 1642 var änkan Gese Wechel »Sveriges Rikes generalpostmästarinna», som hon själv kallade sig. Så länge stannade hon också kvar i lokalerna i Riddarhuset vid Prästgatan. Men ännu så sent som 1647 kallas fastigheten för »Posthauss» på en kartskiss över staden.

Vid Storkyrkobrinken, »när hofvet»

Även i fortsättningen fick postkontoret sina lokaler »i staden». Stockholm omfattade fram till 1636 nuvarande Gamla stan, och även om den två år tidigare utnämnde överståthållaren Klas Fleming inkorporerade Norra förstaden på Norrmalm – som en tid varit en självständig stadsbildning med egen styrelse – så fanns all förvaltning under lång tid kvar mellan broarna.

Från ingången av 1643 utnämndes handelssekreteraren Johan Beijer till postchef. Även han var av tyskt ursprung, men hade under tio år varit kanslist hos Oxenstierna. Han hade nyligen inköpt två fastigheter högst upp i Storkyrkobrinken »mellan rikskanslerns och Johan Bishops hus» dvs num-

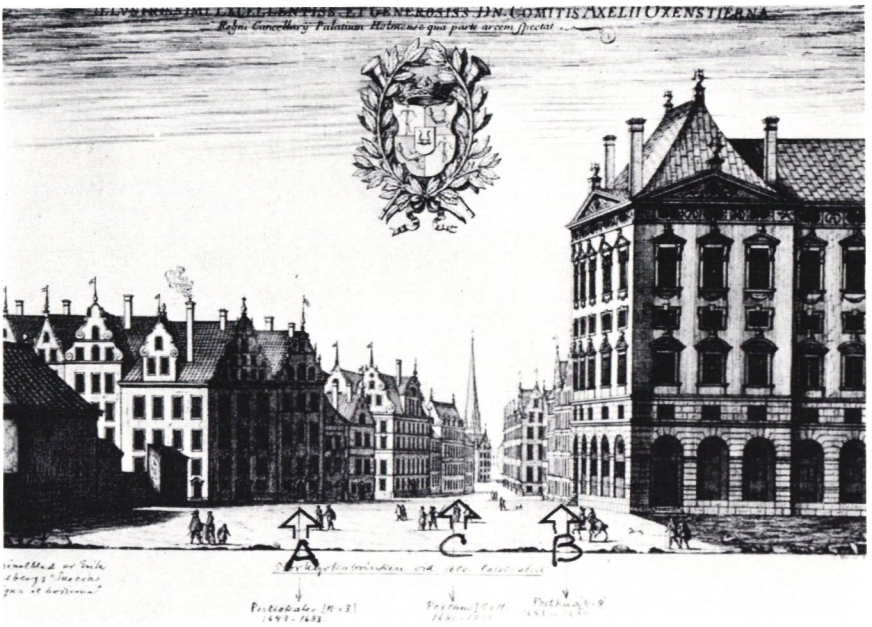

Storkyrkobrinken: A) Huset med kronan, B) Beijerska huset och C) Flemingska huset.

mer 4. Han använde också för posttjänsten huset mitt över gatan, nummer 3, som fortfarande har en stor, förgylld krona över porten. Kronan har emellertid funnits där länge och har ingen anknytning till det postala emblemet. Lokalen i detta hus användes för Postens räkning ännu ett par år sedan den Beijerska fastigheten lämnades år 1681.

Under den tiden hade Beijers chefskap under två perioder avbrutits genom att drottningen utfärdade fullmakt för riksrådet Wilhelm Taube att vara rikspostmästare. Detta arrangemang, som endast innebar en ekonomisk förmån, blev inte långvarigt. Beijer återkom igen, nu som arrendator av postverket. Efter hans död hade hans änka under några år kanslikollegiets uppdrag att handha postverket.

Men Postverket hade börjat bli en lönande rörelse och nu fick rikskanslern Magnus Gabriel de la Gardie av Karl XI verket som förläning. Han hade Beijers son Johan Gustaf som sakkunnig postdirektör men i själva verket endast som postmästare i Stockholm.

När de la Gardie hade lämnat chefskapet – statens finanser föranledde kungen att ta tillbaka förläningen – stod Beijer den yngre kvar som chef under tjugo år, men den verkliga ledningen låg hos kanslikollegiet. Under denna tid flyttades postkontoret till Storkyrkobrinken nummer 11. I kanslikollegiet handlades postärendena av sekreteraren Samuel Åkerhielm, som 1697 utsågs till överpostdirektör och blev den förste chefen för ett mera självständigt postverk. Även under hans tid var postkontoret kvar i det Flemingska huset vid Storkyrkobrinken 11.

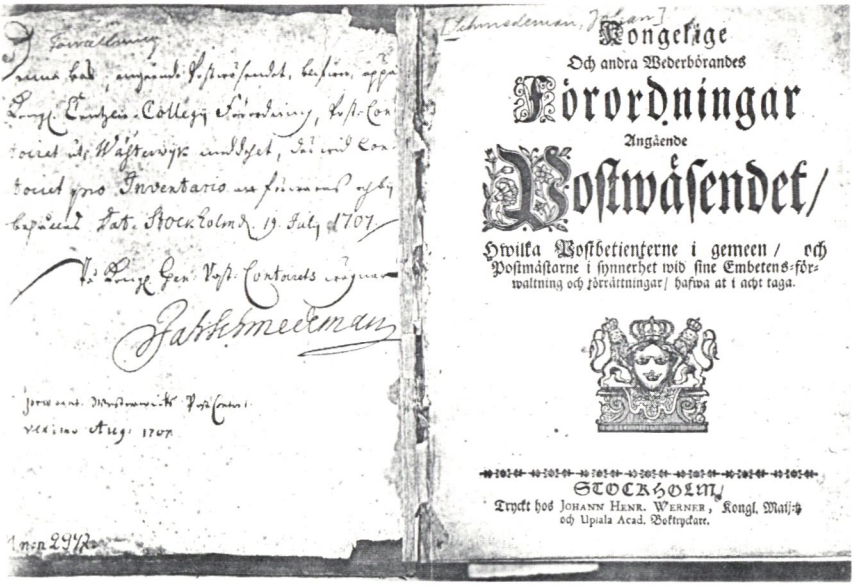
Kongelige
Och andra Wederbörandes
Förordningar
Angående
Postwäsendet/
Hwilka Postbetienterne i gemeen / och Postmästarne i synnerhet wid sine Embetens-förwaltning och förrättningar / hafwa at i acht taga.
STOCKHOLM,
Tryckt hos Johann Henr. Werner, Kongl. Maij:ts och Upiala Acad. Boktryckare.

Schmedemans »Förordningar angående Postwäsendet».

Stora Nygatan, vid Lejonstedts gränd

Men sedan Jahan Schmedeman utnämnts till överpostdirektör i mitten av år 1702 dröjde det inte länge förrän han började finna anmärkningar mot lokalerna. I februari 1703 skriver han att huset är »mycket illa conditionerat och behöver allestädes reparationer». Bland alla andra brister anförde han också att huset bara hade en ingång.

Anledningen härtill framgår, när Posten i september får tillstånd att flytta till överpostdirektörens egen fastighet vid Stora Nygatan 44. Där har han »adapterat» lokaler för Posten i de båda nedre våningarna och upplåter dem för samma hyra som vid »Storkyrkobrinken, i stora och rymliga rum, alla försedda med kakelugnar och liggande i förbindelse med varandra, så att tjänstemännen kunde röra sig mellan rummen utan att hindras av det hopetals strömande Folcket». Och som en särskild fördel framhålles, att posten kan föras »alldeles incognito» in över bakgården vid Lilla Nygatan utan att det observerades av kunderna som väntade vid ingången från Stora Nygatan. En annan fördel, som kanslikollegiet tidigare i skrivelse till kungen hade framfört som ett önskemål, var att överpostdirektören var bosatt i huset och dygnet om kunde ha uppsikt över posten.

I mars 1710 utnämndes Schmedeman till kansliråd och statssekreterare vid kansliets inrikesexpedition. I hans ställe utnämndes registratorn Henric Bunge till överpostdirektör. Eftersom Bunge var med kungen i fält, förordnades Schmedeman att kvarstå som postchef. Det gjorde han till sin död 1713, eftersom Bunge inte kom hem från Bender förrän i maj 1715.

Postkontoret blev kvar i den Schmedemanska fastigheten ända fram till

1718, trots att Bunge redan i december 1715 föreslår kollegiet att ett annat posthus skall anskaffas. Som ett minne från den tiden fanns ännu till på 1920-talet kvar ett igenspikat fönster mot Lejonstedts gränd. Fönstret togs upp under pesten 1710 för att minska smittorisken.

Det hus, som Bunge föreslår till inköp, är det Flemingska, vid Storkyrkobrinken 11, samma hus som tolv år tidigare förklarats vara helt undermåligt. Likväl godkänner kanslikollegiet förslaget och bemyndigar Bunge att köpa huset. Men huset »blef intet föryttrat».

Postkontoret blev därför kvar i Schmedemans hus till omkring den 1 april 1718, då Karl XII:s stora postreform med sammanslagning av postväsendet och gästgiverirörelsen föreskrev att Stockholm skulle ha två postkontor, ett vid Drottninggatan »hoos Herr Anders Stang på Barnhuset» och ett »hos Herr Jacob Harper den äldre uti dess Huus på Hornsgatan». Trots detta moderna »terminaltänkande» och flera andra framsynta uppslag – som i första hand gick ut på att spara pengar för kronan – blev reformen inte gammal. Åtta dagar efter kungens fall vid Fredrikshald den 30 november kom budet härom till Stockholm. Efter ytterligare fem dagar var drottningen redo att utfärda föreskrift till samtliga landshövdingar och guvernörer om att allt skulle återgå till det gamla. Redan den 19 i samma månad kunde Bunge enligt order avge detaljerat förslag i ärendet. Punkt 6 i hans memorial är av intresse:

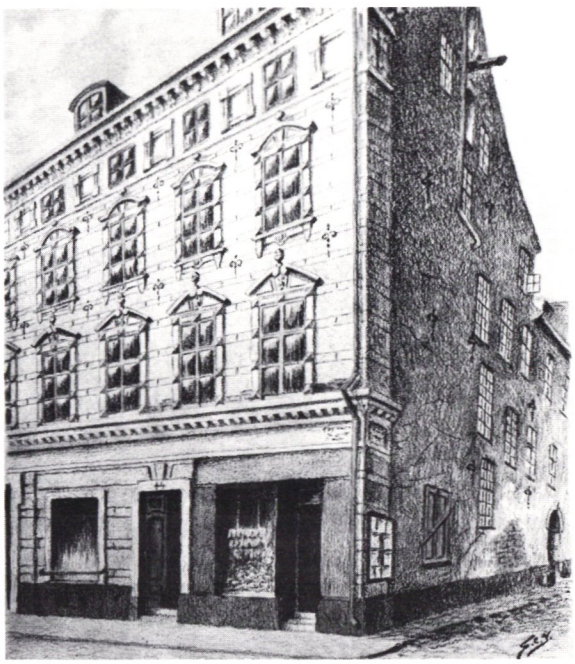

Schmedemans hus vid Stora Nygatan och Lejonstedts gränd.

»6. Måste ett bekvämt och i staden välbeläget hus anslås, varest överdirektören också kan bo, på det han så mycket bättre bittida och sent, samt ibland om nattetiden, när så behöves, kan se betjänterne på fingeren, att allt riktigt tillgår och posten i rättan tid blir avfärdad».

»Öfwer Directeurens fria vånrum och ständigt påstcontoir»

Ulrica Eleonora var den som fattade det snabba beslutet om att tillintetgöra Karl XII:s postreform. Två dagar senare tvangs hon att inför riksdagen medge att hon inte hade arvsrätt till kronan. Först sedan hon avsagt sig suveräniteten i slutet av januari 1719 valdes hon till Sveriges drottning och i februari undertecknade hon regeringsformen. Hon kröntes i Uppsala i mars och hyllades i Stockholm den 11 april. För Bunge medförde denna försening svårigheter, och ännu i mars efterlyser han konkreta beslut om hur det egentligen skulle bli med Posten. Detta är orsaken till att det är ovisst när flyttningen till det nya posthuset »i staden» kom till stånd. Köpet avslutades inte förrän i maj 1720, men då heter det att postkontoret redan är förlagt dit, troligen sedan våren 1719.

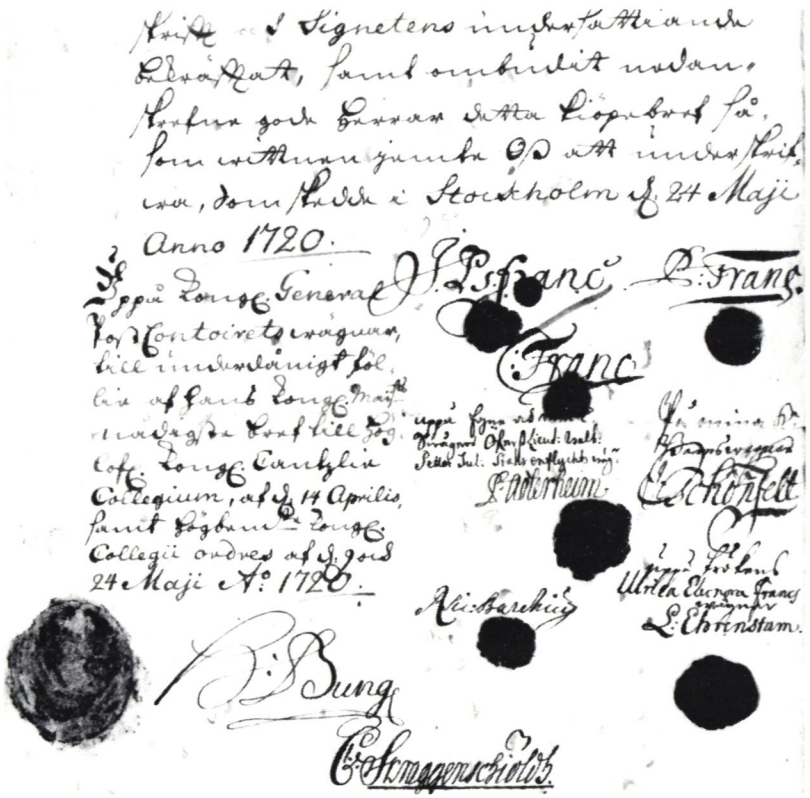

Del av köpebrev beträffande fastigheten Lilla Nygatan 6.

»Bekvämt för hvar man och när till Hofvet»

Den fastighet man köpte av arvingarna efter landshövdingen Petter Franc för 45 000 daler kopparmynt, omfattade södra delen av kvarteret Penelope med »stora stenhuset» – som fortfarande finns inom Postmuseums väggar – åt Lilla Nygatan och »lilla stenhuset» mot Munkbrogatan och ett par

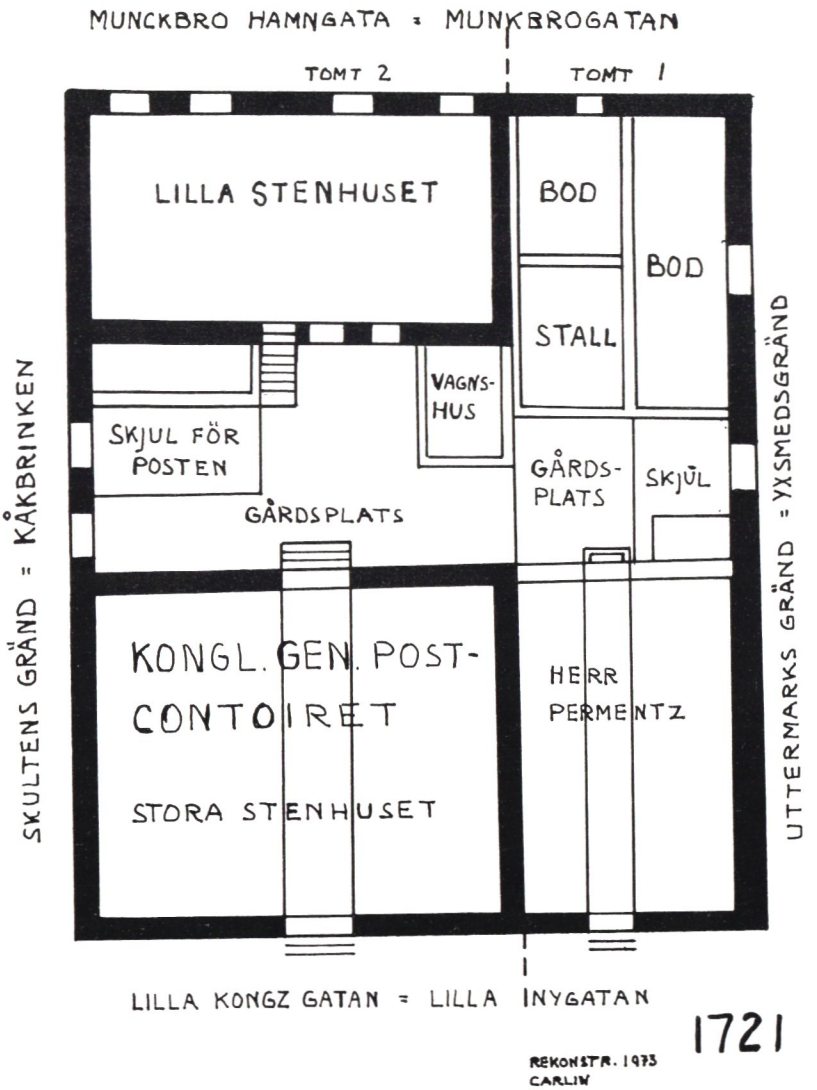

Rekonstruktion av fastigheterna år 1721. »Tomt 1» ägdes från 1751 av Johan Pasch och förvärvades av Posten år 1792.

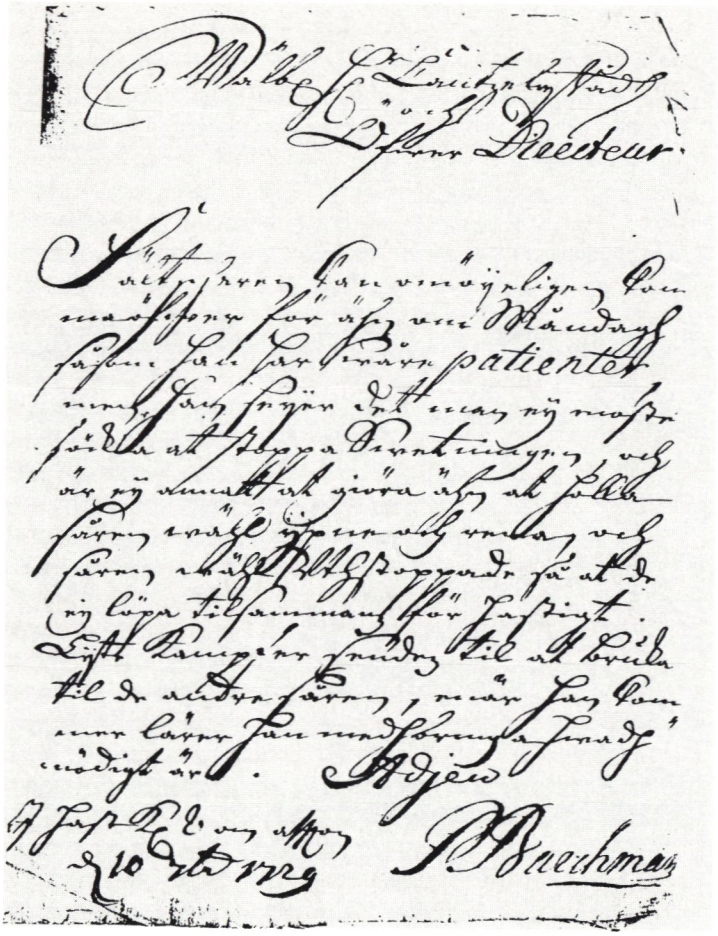

»Fältscheren kan omöijeligen komma . . .» Men lite kamfer medföljde till tröst.

Wälborne Hr Cantzlie Rådh och Öfwer Directeur,

Fältscheren kan omöijeligen komma öfwer för ähn om Måndagh såsom han har swåre patienter men han säger det man ey måste söka stoppa Swetningen och är ey annat at giöra ähn at holla såren wähl yppen och rena och såren wähl uthstoppade så at de ey löpa tilsammanz för hastigt. Lijte Kampfer sändez til at bruka til de andre såren, när han kommer lärer han medbringa wadh nödigt är.

Adjeu

P Barchman

Helsingör. I hast kl 8 om aftonen d 10 sept 1729.

Fältskär till Bunge hämtades från Helsingör.

skjul på planen mellan dem. I det mindre stenhuset fanns vid övertagandet inte mindre än fyra krogar. Stora stenhuset var sammanbyggt med »Herr Aron Permentz» hus i samma kvarter.

Fastigheten var i ganska förfallet skick, vilket tycks ha varit fallet med de flesta husen i staden. När köpebrevet anmäldes i kanslikollegium anmärktes att »där lärer man få göra en stoor reparation. Hr Cantzlirådet Bunge svarade att om eij behöfdes göras reparation, så hade intet arfvingarne såldt huset». Efter inspektion anslogs 2 000 daler silvermynt för ändamålet, och samtidigt anvisades också 330 daler kopparmynt för gatuläggning kring posthuset.

Henric Bunge

Bunges mest uppmärksammade insats var att han fick genomföra 1718 års postreform och sedan återställa postverket i dess tidigare skick. Problemet var att postmästarna hänvisades till gästgiveriet för sitt levebröd eftersom postmästarlönen drogs in. Men postmästarna kunde oftast inte etablera sig som gästgivare och gästgivarna fann postmästarens uppgifter svåra. Hans femton år med kansliet i fält – han kan spåras i Bender – medförde inte närmare kontakt med kriget, än att han en gång »under varande marsch» blev nerstucken av Pontus de la Gardie, som han gett en örfil, troligen under det glada vinteruppehållet i Dorpat.

Det var alltså Bunge som valde och köpte huset vid Lilla Nygatan. Han var då sedan något år gift med Maria Engel Lohe. Den stora och processglada familjen Lohe – med 18 barn – kom att från 1722 bo i fastigheten Lilla Nygatan 5, på andra sidan Yxsmedsgränd. Det var Maria Engels bror Conrad, som där gömde den stora silverskatten, som saknades vid boupptecknigen efter fadern och återfanns inmurad i en nisch i källaren år 1937. När detta skrivs håller man just på med att gräva fram delar av stadsmuren med Lejontornet från 1300-talet i samma källare. En av bröderna Lohe mördades 1737 av okänd person och en annan avvek 1740 ur riket tillsammans med svågern Anders Nordenflycht.

År 1729 företog Bunge en äventyrlig inspektionsresa till Pommern och blev på återfärden överfallen och svårt skadad av fyra kavallerister utanför Ängelholm. (Postryttaren 1982).

Om fastigheten är att berätta, att den utsattes för en översvämning i källaren år 1736 och att man därvid befarade att muren skulle rasa. Reparationen från 1720 hade tydligen bara gällt byggnadens yttre. När Bunge avled 1737 kom ingen postchef att utnyttja tjänstebostaden på 25 år, och då först efter en genomgripande reparation.

Johan Fredrik von Schantz

Bunge efterträddes av kanslirådet Johan Fredrik von Schantz, som alltså var en av dem som föredrog att skaffa bostad utom posthuset. Schantz var vid utnämningen 57 år gammal, men hade redan vid 18 års ålder tilldelats stipendier av postmedel under mer än sex år. Han var under många år

sekreterare i riksarkivet innan han 1728 blev kansliråd. Det postala stipendiet synes därför ha varit en investering på lång sikt.

Som överpostdirektör hann han genomdriva en löneförbättring för postförvaltarna och han skaffade sig därigenom ett gott namn inom förvaltningen. Under de senare åren av sin korta bana inom Posten drabbades han dock av sjukdom och verket »råkade i en och annan willerwalla».

Leonhard Klinckowström

På grund av verkets tillstånd ansåg kanslipresidenten det vara angeläget att en ny överpostdirektör snarast kunde tillträda. Visserligen skulle enligt en gällande förordning förslag till ny innehavare av tjänsten avges först efter två månader, och dessutom låg förslag hos Riksens Ständer om att Postverket åter skulle utarrenderas. Kanslikollegiet begärde trots detta att »en skickelig person» skulle utses att sköta tjänsten till nästa riksdag, då frågan skulle kunna få sin definitiva lösning.

Kanslirådet Leonhard Klinckowström hade förklarat sig villig att tills vidare uppehålla tjänsten vid sidan av sin egen befattning. När riksdagen samlades 1747 fann man att detta arrangemang, som gjorde att man sparade in överpostdirektörens lön – han fick bara en viss procent av postinkomsten – var lämpligt, och att det borde tillämpas för framtiden.

Klinckowström var en energisk och uppslagsrik person. Tjugo år gammal hade han anställts i fältkansliet och vid Poltava föll han i rysk fångenskap. Som de flesta officerare placerades han till en början i Moskwa. År 1712 lyckades han fly – med den påföljd att fånglägret förflyttades till Tobolsk i Sibirien – och kom två år senare hem. Väl hemma återupptog han sin tjänst i kansliet, där han 1739 avancerade till kansliråd.

Klinckowströms reformiver gav honom snart offentligt erkännande i form av statssekreterares rang och heder. Året därpå blev han kommendör av Nordstjärneorden, strax därefter kallades han till ledamot av Vetenskaps-Akademien och efter ytterligare några år fick han friherrebrev. Huruvida det förhållandet, att han under lång tid var engagerad av franska staten för att mot en ersättning av 2 000 plåtar om året spionera för dess räkning i svenska statsförvaltningen bidrog till dessa hedersutmärkelser är ovisst – det utgjorde i alla fall inget hinder.

Det kan vara ägnat att belysa hans initiativrikedom, att han redan under sin tid i riksarkivet hade fått privilegium på att i Stockholm hyra ut bärstolar. Det var säkerligen ett inslag i stadsbilden som uppmärksammades, och som kanske rent av räknades som en merit när han blev chef för ett annat kommunikationsverk.

En annan sida av hans sätt att leva – utöver att han inte fann bostaden i posthuset godtagbar – belyses av att Kajsa Warg i 39 år var hans husföreståndarinna och i hans tjänst gjorde de rön, som hon spred i sin »Hjelpreda i Hushållningen för Unga Fruentimber».

VI FRIEDRICH
med Gudz Nåde/ Sweriges/ Giöthes och Wändes Konung. ꝛc. ꝛc. ꝛc.
Giöre witterligit/ at såsom Wi i nåder förunt Secreteraren Uti Wart Cancellie, Oß Ålskelig Edle och Wälbördig Leonard Klinkowſtröm Wårt *Privilegium*, at til Publici nytta och beqwämlighet få inrätta Porte-Chaiſer; Så haſwe Wi/ uppå bemälte Secreterares underdåniga anſökning/ för godt funnit/ til wederbörandes efterrättelſe och efterlefnad ett Reglemente at utfärda låta/ ſom följer.

Dal. öre Silf:t

1. Ifrån Riddarhus Torget eller Jern:torget til alla orter iñom Staden emellan Norrebro wid Malmtorget och Söder:ſluß/ betales för en *Porte* Chaiſe 6.
2. Ifrån dito til Norremalms ſamt ifrån Jerntorget til Söder Malms:Torg = 6.
3. Längre in utur Staden til bem:te Tora 8.

Klinckowströms privilegium att hyra ut »Porte-Chaiser».

Urfabrik i tjänstebostaden

Under den tid som överpostdirektörens tjänstebostad inte utnyttjades hyrdes den ut till privatpersoner. Sålunda bodde år 1740 urfabrikören Christian Backman i den delen av huset, och han bedrev där sin rörelse. Dessutom bodde i fastigheten 28 lärlingar, gesäller och andra »gåssar», tillika med Backmans hushållerska och hennes make. Det förefaller sålunda som om bostaden varit väl tilltagen. I övrigt bodde i fastigheten postsekreteraren Anders Rydman – som var med Bunge på inspektionsresan till Pommern och som redigerade Stockholmske Tidender från 1736 – och en skrivare vid tullverket. Det är möjligt att de båda senare bodde i »lilla stenhuset».

År 1742 påtalade riksdagens sekreta utskott att överpostdirektören inte

bodde i posthuset – vilket han bort »för att vara närmare vid handen» – men K Maj:t medgav att han kunde få vänta med att flytta in till dess att en planerad reparation kommit till stånd. Men det blev ingen reparation och därför behövde varken von Schantz eller Klinckowström flytta in i fastigheten.

År 1747 hade man 12 000 daler silvermynt avsatta för reparation och begärde ytterligare 4 000 daler, eftersom både tak och väggar befanns vara i mycket dåligt skick. Försök gjordes att sälja huset för att skaffa ett bättre, men något köp kom inte till stånd. En reparation utfördes visserligen, men dess omfattning kan inte ha varit så stor; det dröjde inte länge förrän en mera genomgripande renovering blev nödvändig.

Från 1752 finns uppgift om att posthusvaktmästaren Wittberg, som bodde i lilla stenhuset, befriades från hyra. Huset var så bristfälligt, att ingen annan hade velat bo där, om Wittberg flyttat. Så från påsktiden 1751 och tills vidare fick han bo utan hyra.

Ett alternativ som prövades, var att köpa det »Permentska» huset. Detta var fastigheten med nummer 137 vid Lilla Nygatan, tomt nr 1 i samma kvarter som posthuset. Det är detta hus som senare ofta kallas »Paschiska» huset efter hovintendenten Johan Pasch, som köpte det 1751. För Posten blev det inte något köp nu – det skulle lyckas först 40 år senare.

Under hösten 1758 utfördes en reparation, dock endast av en del av nedersta våningen i det stora stenhuset och av taket.

Mathias Benzelstierna

Efter Klinckowströms bortgång år 1759 förordnades kanslirådet Mathias Benzelstierna till överpostdirektör, fortfarande med bibehållande av sin kanslirådsbefattning. Bara några månader senare blev han utnämnd till statssekreterare.

Även Benzelstierna var en dugande tjänsteman, som kom i åtnjutande av stor hedersbevisning. Han blev riddare och kommendör av Nordstjärneorden, han kallades till ledamot av Kungl Vetenskaps-Akademien, där han senare blev preses, han valdes till hedersledamot av Kungl Vitterhets-, Historie- och Antikvitets-Akademien och blev samma år ledamot av Kungl Vetenskaps-Societeten i Uppsala.

Benzelstierna hade efter sin farbror, som var riksbibliotekarie, ärvt ett bibliotek, som han ytterligare utökade, och som jämte en stor samling handskrifter ansågs vara ett av landets största i privat ägo. Enligt Gjörwell utgjorde »svenska historien ej den minsta men rara böcker den förnämsta delen». Efter Benzelstiernas död gick biblioteket vidare till systersonen, utrikesministern Lars von Engeström, som i sin tur donerade det till Kungliga Biblioteket, där det fortfarande registreras som Engeströmska samlingen.

Utöver biblioteket ärvde systersonen en avsevärd förmögenhet, en fastighet vid nuvarande Bondegatan, som inretts för biblioteket, och godset Revelsta (»Herre Gud! Det har varit ett Vasagods!» kommenterade kolle-

gerna vid förvärvet). Anledningen till överpostdirektörens förmögenhet var inte bara att den procent av Postens inkomster, som han uppbar, hade ökat. Även Stockholms Post-Tidender (med utrikespolitisk bilaga), som på hans initiativ utökades med Inrikes Tidningar[1] och sedan blev till Post- och Inrikes Tidningar, gav avsevärda inkomster.

Benzelstierna var också historiskt intresserad och skrev 1772 »Berättelse om postwärket», en mycket fullständig tillbakablick på verkets hela tid (se Postryttaren 1977).

Omedelbart vid tillträdet genomdrev Benzelstierna att den länge omtalade reparationen kom till stånd. Den utfördes under åren 1760–62, och därefter flyttade Benzelstierna in.

Reparationsarbetet utökades – som så ofta blir fallet – under arbetets gång. Så befanns redan i april 1760 att övre våningens takbjälkar och hela takresningen var ruttnade i tapparna. På överintendenten Adlercrantz förslag beslöts därför att utöka huset med en halvvåning »hvarigenom huset winner på en gång både större utrymme och mera anseende». Kostnaden uppgick till över 13 000 daler silvermynt. I kungligt brev den 9 september 1761 skriver Adolph Fredrik att de gamla förfallna husen på postgården, som sedan länge varit utdömda, skulle rivas så snart medel därtill kunde anslås – *»utan gravation på påstmedlens öfwerskott . . .»* I stället skulle en flygelbyggnad uppföras. Eftersom den skulle innehålla vagnshus och stallplatser bör avsikten varit att den skulle ersätta de rivna skjulen. Det framgår inte klart hur den var placerad, men troligt är att den förband stora och lilla stenhusen med varandra utefter Kåkbrinken. På Jonas Brolins karta från 1771 har byggnaderna denna form. Infarten till postgården bör vid denna tid ha varit från Kåkbrinken.

Det är möjligt att det var kungens villkor om att postmedel inte fick användas för byggnaden, som försenade uppförandet av flygeln. Inte förrän i april 1768 anmäls att kostnaden har uppgått till 37 400 daler kopparmynt. Samtidigt frågar fabrikören Eric Bergström om två höskullar skall inredas till en kostnad av 500 rdr trots att detta enligt byggnadsordningen inte var

---

[1] 1760 30/9 Skrivelse i överpostdirektörens registratur:

Mångfaldiga händelser och årliga förändringar som kunde vara av gagn för allmänheten att veta, fingo ej rum i de wanlige Stockholmske Påsttidningarne. På grund härav hade K Maj:t bestämt, att »Inrikes eller Landttidningar» skulle utgivas. Överpostdirektören, som fått privilegium på att utge Inrikes Tidningar, gav order åt samtliga postmästare att årligen insända besked om:

1. hur årsväxten varit,
2. om tillgången på fisk varit god eller ej,
3. om mineralfynd gjorts etc.

Vidare skulle postmästare fortfarande insända förut till »Stockholmske Påsttidningarne» lämnade uppgifter om:

1. urgamla personers död och ålder, Gull-Bröllop, twillingars födsell,
2. hvad märkwärdigt i Naturen kunde förefalla,
3. befordringar till hederlige tjänster,
4. särskilt berömliga gärningar i Moraliska Oeconomiska mål,
5. försäljning av stora egendomar etc.

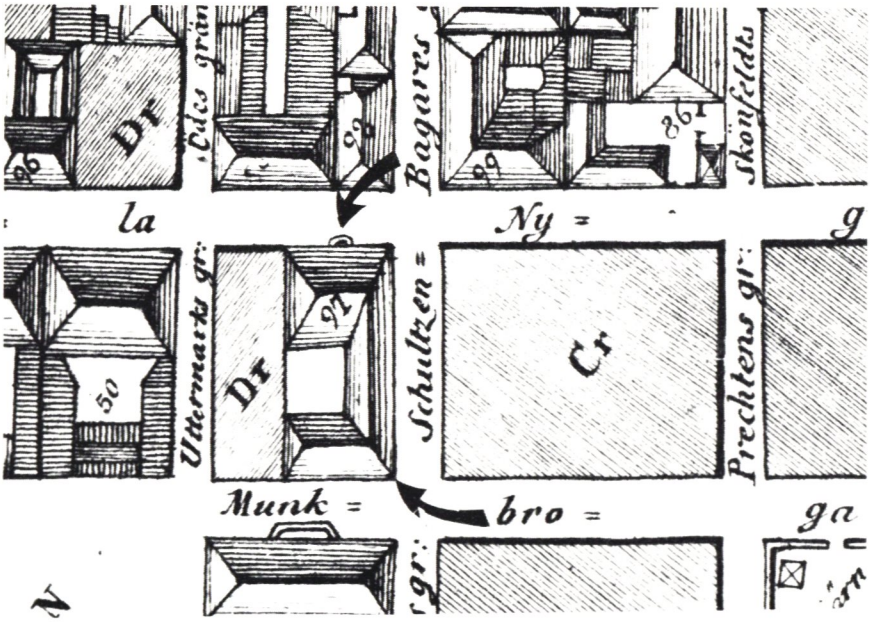

Del av Jonas Brolins karta över Stockholms stad år 1771.

tillåtet på grund av risken för eldsvåda. Å andra sidan hade utrymmet över stallen och vagnshuset blivit större än man kunnat föreställa sig »genom markens oförmärkta sluttande» neråt Munkbrogatan och det Kjerrmanska huset.

Den 21 februari 1770 skrev Adolph Fredrik att rum i den uppförda flygeln har anvisats som arbetsställen för »Postkamreraren och Revisoren med underhavande betjäning».

I och med att skjulen på posthusgården försvann, fick överpostdirektören order att sluta överenskommelse med hovintendenten Pasch om att uppföra en mur mellan de båda fastigheterna. En annan följdverkan var att posthusgården fick stenläggas följande år.

År 1767 beslöts att riva också det lilla stenhuset. Det var nu så dåligt, att det var förenat med fara inte bara att bo där, utan även för det stora huset och grannskapet däromkring. Vaktmästaren Wittbergs änka, som ju bodde gratis sedan 1751, och hökaren, som brukade de vid gatan belägna bodarna – kanske de förutvarande krogarna – har uppsagts och huset står nu tomt. Återigen är det oklart när rivningen har kommit till stånd. På kartan från 1771 finns lilla stenhuset fortfarande kvar.

Av mantalslängden för år 1770 framgår att Benzelstierna nu bor i fastigheten. Han är ogift, men har i sin tjänst två jungfrur, två lakejer, två pigor och en kusk. Dessutom bor detta år kanslisten Johan von Engeström, en kammarskrivare vid postkontoret, en vaktmästare och en ogift postiljon i

fastigheten. I Johan Paschs hus bor en guld- och silverarbetare och en kronouppbördsskrivare med hushåll. Johan Pasch själv avled 1769.

År 1770 fann överpostdirektören anledning att till överhovintendenten Adlercrantz anmäla, att »begge murarne hvarmed Flygeln blifvit wid sielfva huset sammanfogad, skiljt sig ifrån husets mur ända ned i grunden». Han begär besiktning och förbättring. Detta var alltså den flygel, som uppförts någon gång under tiden 1761–1768. Särskilt stabil tycks den alltså inte ha varit.

1775 skriver överpostdirektören till Johan Paschs änka och avråder henne från att inrätta stallrum i de uthus, som finns på hennes gårdsplan, då det skulle medföra risk för brand.

År 1780 anges i mantalslängden att Benzelstierna nu som förr bor utan hyra. Han har fått en ny husjungfru, men den jungfru som finns med sedan minst tio år »är blind och födes gratis». Dessutom bor nu Lars von Engeström där med betjänten Sven Malmström. Likaledes har bergmästaren Adolph von Engeström sin betjänt. Dessa uppgifter ger en uppfattning om det utrymme som disponerades av överpostdirektören.

År 1783 talas åter om en skiljemur mellan posthuset och – numera – »unge Gillbergs tomt». Det är samma mur som kungen skrev om i februari 1768 och som skulle skilja de båda fastigheterna inom kvarteret. Kostnaden, 150 rdr specie, skulle delas lika mellan parterna. Muren torde aldrig ha kommit till stånd.

Ulric Franc

Benzelstierna avled i mars 1791 och redan två dagar senare utnämndes statssekreteraren Ulric Franc till överpostdirektör. Anledningen till denna snabba utnämning ligger i, att Franc redan fyra år tidigare hade fått löfte om att få bli överpostdirektör när vakans uppstod. Detta är ytterligare ett tecken på att sysslan var ekonomiskt givande och eftertraktad.

Franc var sonson till landshövdingen Petter Franc, från vilkens arvingar Bunge hade köpt fastigheten 1720. Ulric (född 1736) fick aldrig träffa sin farfar, men det bör i alla fall ha berett honom en viss känsla av samhörighet, när han fick både bostad och tjänstelokaler i farfaderns gamla hus.

Ulric Franc tillhörde gustavianerna, och han hade tillsammans med Gustaf Maurits Armfelt förhandlat med ryska kejsarinnan om freden vid Värälä år 1790. Där hade han skött sig så bra, att han fått en kontant belöning av kejsarinnan, så stor att den på en gång »gjorde honom till en rangerad karl». Sådant är inte vanligt vid våra dagars förhandlingsbord, i varje fall inte mellan motparter.

Vidare hade Franc följt med Gustav III på den italienska resan 1783–84 och sedan dess varit kungens rådgivare i utrikesfrågor. Bekantskapen med Armfelt medförde att han blev indragen i den »Armfeltska konspirationen». Det var när Armfelt efter kungens död »förvisades» till en ministerpost i Neapel och därifrån konspirerade mot hertigen-regenten, som han och hans älskarinna, den sköna hovdamen Magdalena Rudenschöld, skic-

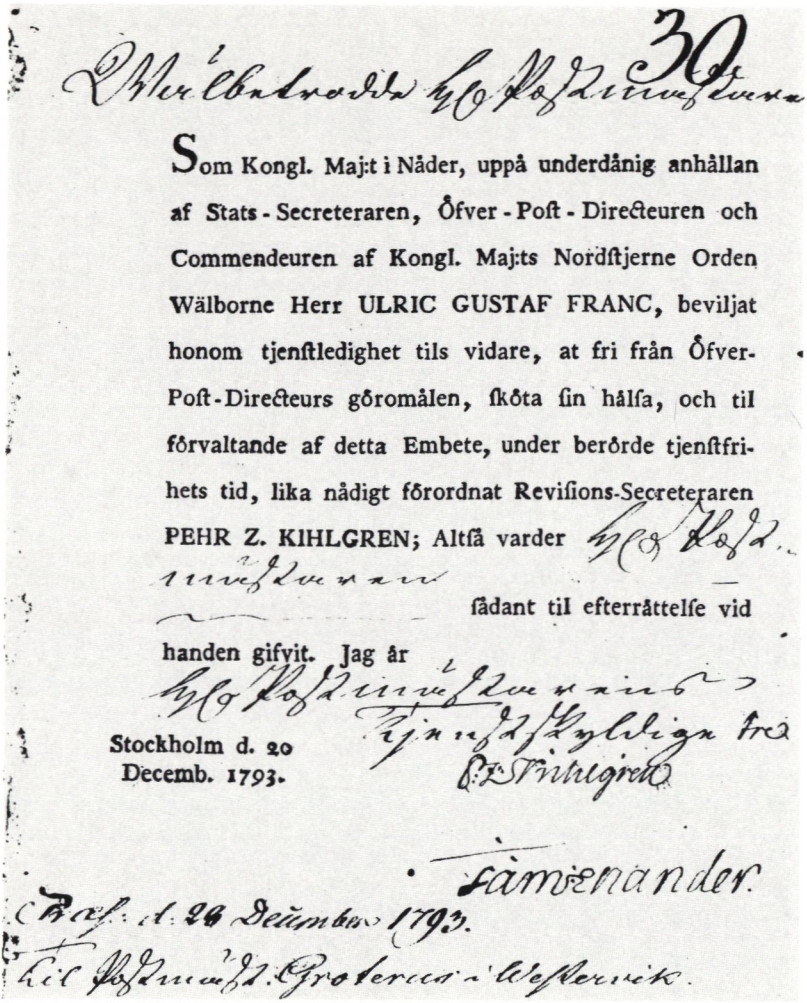

Som Kongl. Maj:t i Nåder, uppå underdånig anhållan af Stats-Secreteraren, Öfver-Poſt-Directeuren och Commendeuren af Kongl. Maj:ts Nordſtjerne Orden Wälborne Herr ULRIC GUSTAF FRANC, beviljat honom tjenſtledighet tils vidare, at fri från Öfver-Poſt-Directeurs göromålen, ſköta ſin hälſa, och til förvaltande af detta Embete, under berörde tjenſtfrihets tid, lika nådigt förordnat Reviſions-Secreteraren PEHR Z. KIHLGREN; Altſå varder ſådant til efterrättelſe vid handen gifvit. Jag är

Stockholm d. 20 Decemb. 1793.

kade sina brev via Franc, som vidarebefordrade dem »under sitt couvert». Hertigen lät den svenske postmästaren i Hamburg öppna breven och ta avskrift av dem, och med dem i sin hand kunde han inleda det stora högförräderimålet.

Medan flertalet inblandade dömdes till döden – men i regel benådades, man visste ju att det skulle bli regimskifte när kungen blev myndig – klarade sig Franc med suspension från tjänsten för att ha missbrukat tjänstebrevsrätten. Den 20 december 1793 utfärdade han ett cirkulär, där han

meddelar alla postmästare att K Maj:t i nåder har beviljat honom tjänstledighet tills vidare för att »sköta sin hälsa». När Gustav IV Adolf tre år senare blev myndig och tillträdde regeringen, blev Franc åter »frisk» och uppehöll tjänsten till år 1809.

Året före suspensionen hann Ulric Franc med att genomdriva det många gånger påtänkta inköpet av det »Paschiska» huset. Det var en avsevärd utökning av fastigheten, och Postverket äger sedan dess hela kvarteret. Den nyinköpta, norra delen omfattade tre våningar om tillsammans 17 rum och en vind med fem kamrar. Huset var byggt i sten och hade tegeltak. På gården fanns 3 bodar och dessutom stall med vagnsrum, hö- och vedskjul (se skiss sid 37). Det var trångt i posthuset, framhöll Franc. »Äfven som icke eller något serskildt rum finnes för Wagtbetjente, Brefdragare, Postilloner, Postförare och aldeles icke någon tillgång til stall eller skjul för de sistnämndes hästar. Warandes utom des gårdsrummet alt för trångt och emot behofvet inskränckt».

I den omfattande skriftväxlingen mellan Franc och Armfelt framhåller överpostdirektören en annan orsak till att fastigheten behöver utökas: han kan därigenom få en »anständig bostad» med utrymme för en biljardsal. Han spelar nämligen regelbundet biljard med den ryske ambassadören, greve Stackelberg, som har en imponerande våning. Den 21 september 1792 skriver han: »I posthuset får gubben Franc snart en anständig boning. Gubben Stackelberg och jag äga i vinter var sin biljardsal». Gubben Franc var alltså han själv.

I augusti 1793 hålles laga syn på den nyinköpta fastigheten. Den visar att kakelugnar, golv, tak och fönster är i behov av reparationer. Dessutom är flygelbyggnaden så förfallen, att den till förekommande av olycksfall borde rivas. »Men som 2:ne Hökarbodar uti den bristfälliga byggnaden betala uti hyra årligen 95 rdr til intresset å det intecknade lånet, torde vara bäst at med stödjor och annan tillhjälp bibehålla densamma så länge som möjeligt är». Ekonomiska hänsyn får med andra ord fälla avgörandet även i denna del av huset.

1805 anmäler Controllören att grunden i flygeln mot Kåkbrinken har sjunkit så att såväl valvet i källaren som »Controllörernas» arbetsplats är i fara. Det är tydligen flyglarna som är de svaga punkterna i fastigheten.

I mantalslängden för år 1800 märker man att utrymmet har utökats. Då bor inte bara överpostdirektören Franc med kammartjänare och lakej där (han har i beskattningssyfte uppgett att han har 3 rum med sidenmöbler, 9 dubbla och 6 enkla fönster) utan också överstelöjtnanten Johan M Franc (4 dubbla fönster), postmästaren i Stockholm D Lidiin med betjänt, samt inte minst statssekreteraren Lagerbring med sju tjänare (18 dubbla fönster och ett par vagnshästar) och postkamreraren Joh F Palmborg med maka och sju andra hushållsmedlemmar. Sammanlagt var 23 personer mantalsskrivna i fastigheten.

Statssekreteraren Carl Lagerbring var den som skulle bli näste överpostdirektör. Han tillträdde efter Franc år 1809. Men det egendomliga är att

han bebodde en större lägenhet i posthuset redan år 1800 (med dubbelt så många dubbla fönster som Franc själv), men att han inte finns med i längden för år 1810 när han hade kunnat disponera gratis bostad i huset.

Totalt finns enligt poststaten år 1800 åtta tjänstemän anställda vid generalpostkontoret (överpostdirektören, en kamrerare och en revisor, vardera med en skrivare, samt en sekreterare och en bokhållare). Vid postkontoret fanns 19 tjänstemän: postmästare, en förstekontrollör, en andrekontrollör, en postinspektor, nio kontorsskrivare, en kanslivaktmästare, en kontorsvaktmästare och fyra brevdragare. Om man jämför med dagens personaluppsättning måste man ha i minnet att det på den tiden inte fanns så många tekniska hjälpmedel som krävde passning.

Carl Lagerbring

Samma dag som Franc beviljades avsked, utsågs statssekreteraren Carl Lagerbring till hans efterträdare. Att det ännu en gång gick så fort bör ha berott på att Lagerbring hade upprätthållit tjänsten under en del av Francs »sjukledighet». Lagerbring skulle t v uppehålla även sin befattning vid krigsärendena.

Lagerbring hade som så många andra börjat sin bana i riksarkivet. Vid 1786 års riksdag hade han fått i uppdrag att vara sekreterare i bondeståndet. I april 1792 utnämndes han till statssekreterare vid krigsexpeditionen, men efter kungens död förflyttades han, på grund av sina rojalistiska åsikter till landshövdingeposten i Nyköping. Sedan det klarlagts att han varit med i den »Armfeltska konspirationen», måste han lämna även denna befattning, men förordnades till överpostdirektör under Francs ledighet från 1796. Där kvarstod han till dess att Franc återinsattes i tjänst i januari 1797, då han återgick till sin befattning som statssekreterare.

Efter Francs definitiva avsked utnämndes Lagerbring så till överpostdirektör 1809. Men inte heller denna gång skulle hans postala bana bli lång. Redan 1812 kallades han att vara lantmarskalk vid riksdagen och senare samma år fick han en ministerpost. I tur och ordning hedrades han med serafimerorden och nämndes En av Rikets Herrar, han fick friherrlig och slutligen grevlig värdighet.

Den korta tid Lagerbring var i tjänst satte inte stora spår i den postala utvecklingen. Mera känt är hans namn från Fänrik Ståls sägner, som ett av de tre vittnen, som var med när kung Gustav Adolf »lade an» Karl XII:s handskar,

»bröt av sin långa tystnad,
tog ljud och höll ett tal.
Åhörare för gången
han hade summa tre:
Fältmarskalk Toll, grev Piper,
Carl Lagerbring, blott de.»

Lagerbring fick – i kraft av sitt postala ämbete – i uppdrag att se till att hären underrättades om händelsen.

Wilhelm Carpelan

När Lagerbring på hösten 1812 blev statsråd, efterträddes han av friherre Wilhelm Carpelan. Under mellantiden, då Lagerbring var ledig för sitt uppdrag vid riksdagen, hade tjänsten uppehållits av statssekreteraren Schering Rosenhane. Denne avled dock innan Lagerbring blev statsråd.

Carpelan hade börjat sin bana som militär och var vid utnämningen till överpostdirektör statssekreterare vid krigsexpeditionen. En ny tid hade börjat göra sig märkbar efter 1809 års händelser och även på det postala området planerades en översyn. Det var den gamla postbondeinstitutionen som var föråldrad. Carpelan visade stort intresse för utvecklingen utan att – enligt egen utsago – »ägna mera arbete än som på några få timmar i veckan kan förrättas» åt det administrativa arbetet. I stället fann han personal- och befordringsfrågor mera ekonomiskt givande på grund av det sportelsystem som ännu några år tillämpades. Likväl hade han del i den utökning och förbättring av postlinjerna som kom till stånd under hans tid. I Riddarhuset påtalade han att postkontoren »hade tillkommit uppå särskilte orters och enskilde personers därom gjorde ansökningar, vilka avsett partiella förmåner, utan att närgränsande orters skada eller gagn därvid kommit i beräkning».

Friherre Carpelan tog inte genast tjänstebostaden i bruk. I stället hyrde han en komfortabel lägenhet vid Malmskillnadsgatan, »där han utövade en överdådig gästfrihet, men även föredragningar i postärenden höllos». Detta bör snarare betecknas som ett tecken på att posthuset nu åter var i ett mycket dåligt skick än som mått på Carpelans höga standardkrav.

Detta framgår av den skildring av förhållandena, som Carpelan lämnar. Rummen för kansliet och för postexpedieringen är helt livsfarliga, väggarna hotar att falla ner. Redan under sitt första år som postchef skriver han till slottsbyggnadsdirektionen och meddelar att han *snarast* kommer att hos K Maj:t anmäla nödvändigheten av en total reparation av posthuset.

Förfallen och lutande flygel

Det var inte bara det gamla posthuset man hade bekymmer med. I juni 1816 skriver Carpelan och begär rivning av hörnbyggnaden vid posthuset nr 1, dvs uthusen till den Paschiska fastigheten, i hörnet av Yxsmedsgränd och Munkbrogatan. Det är ett bagarhus och en viktualiebod det gäller (se skissen s 37), och vid besiktning har byggnaden befunnits så »förfallen och lutande» att nedrasning är att befara. Samtidigt framhåller han emellertid att själva huset till denna hörnbyggnad – här talar han alltså om Paschs huvudbyggnad – »även är i det förfallna skick att en oundviklig nedrasning därav, åtminstone till en del, troligen är att befara». Och slutligen återkommer han till Postverkets andra hus – och nu handlar det om det ursprungliga posthuset – »i åtskilliga ställen befinnes i lika beskaffat tillstånd, varför sedan behörigt kostnadsförslag hunnit uppgöras, jag framdeles ämnar till K M ingå med underdånig hemställan om en Allmän Reparation av Postverkets hus och byggnader».

Sedan 1813 har han alltså inte hunnit åstadskomma ett kostnadsförslag. Här finner vi kanske förklaringen till att han hinner utföra sitt arbete på »några få timmar i veckan».

Men Slottsbyggnadsdirektionen är kallsinnig. Direktionen svarar att den inte haft annan befattning med posthuset än att låta besiktiga de däråyppade bristfälligheterna – att föranstalta om någon rivning åtar man sig inte.

Men den 2 augusti 1816 har tydligen en anmälan till K Maj:t äntligen kommit till stånd och redan den 11 september anbefaller kungen att entreprenadanbud skall skaffas in.

Men åter uppstår förhinder. Ännu ett år senare har man – efter ny inspektion och vid förhandlingar med lämpliga entreprenörer – kunnat konstatera, att *»hörnbyggnaden, ehuru bristfällig, likväl ger ett stöd åt det ävenledes genom ålder och svag grund förfallna huset Nr 1»*, (kursiverat här) och man har därför funnit det betänkligt att företa nedrivningen förrän »en total reparation av själva huset även kunde företagas, hälst samma hus genom hörnbyggnadens fråntagande möjligen kunde till mer eller mindre del nedfalla». Det var alltså Paschiska huset och dess uthus, de som Franc hoppats så mycket av.

Nytt posthus av nöden

I september 1818 kunde förslagsritningar översändas till K Maj:t. Däri har det Paschiska huset »som förut varit bebott av åtskillige Postverkets tjänstemän och vilket ständeligen hotar att nerramla, blivit förenat med det egentliga Posthuset, varigenom ett prydligare utseende även vinnes.»

Kontrakt upprättas med konduktören Carlberg den 18 september 1821. Det föreskriver att rivningen av huset skall företas så snart borgen blivit prövad och godkänd. Början skall ske med husets flyglar (överstruket och ändrat till: huset nr 1 eller så kallade Paschiska huset). Det äldsta husets murar – såväl inre som yttre – skulle bibehållas om de inte vid rivningen befanns vara endast fyllda eller eljest obrukbara för nybyggnaden. Grunden till det Paschiska huset skulle rättas till. Taket på det högsta huset skulle ges en starkare lutning.

För övrigt föreskrevs en stor sparsamhet med material. Tegel och natursten skulle renhuggas och återanvändas, kakelugnar och sådana fönster som befanns vara användbara skulle bevaras. Att detta också skedde kunde konstateras så sent som på 1970-talet, när man fann gammalt begagnat murbruk i källarens valvbågar. När man borrade igenom takvalven för att dra fram förankringsjärn för portiken rasade sådant gammalt murbruk ut.

Det var Major Mechanicus Fredrik Blom, som skulle ha inseende över reparationen och ombyggnaden. Han hade gjort ritningar, som ansågs uppfylla »konstens och smakens» fordringar. Denne professor vid Konstakademien och chef för Överintendentsämbetet, mannen som uppfann det flyttbara trähuset, var flitigt anlitad för offentliga byggnader.

Inte förrän i maj 1819 fick man svar från kungen. Än en gång skulle man

göra ett försök att finna ett bättre hus. Orsaken till denna tvekan var att man måste finna ersättningslokaler inte bara för posttjänsten utan också för bostadslägenheterna, och detta kostade pengar.

Först i maj 1821 gav K Maj:t tillstånd för ombyggnad av fastigheten, »enär nödvändigheten av Posthusets snara reparation blivit fulleligen ådagalagd».

Entreprenadsumman uppgick till 70 000 riksdaler banco. Beloppet var enligt dåtida förhållanden inte obetydligt. Som jämförelse kan nämnas att Postverkets totala utgifter per år vid denna tid var något över 500 000 rdr. Men det fanns andra ekonomiska problem. Man hade kostnader för det norska postverket och man höll fortfarande på att försöka få in utestående fordringar från de finska postkontoren.

Ombyggnaden skulle vara klar den 31 augusti 1824. Som så ofta i Gamla stan visade sig grundförhållandena vara sådana, att pålning måste företas. Detta medförde inte bara ökade kostnader – som sedermera föranledde process med Carlberg – utan också försening. För pålningen efterlystes i kungörelse »ett betydligt antal raka furupålar från 18 till och med 24 alnars längd, 8 tum i lilländan». Dessa pålar granskades på 1970-talet sedan grundvattennivån sänkts vid tunnelbanebygget, och man befarade att pålarna vid torrläggning skulle ha ruttnat. Det befanns att de fortfarande fyllde sitt ändamål.

»Praktfullt skrytbygge»

Den 1 oktober 1825 kunde större delen av fastigheten tas i anspråk, men totalt var ombyggnaden klar först den 1 april 1826.

Det var efter dåtida förhållanden ett praktfullt hus man hade fått. På bottenvåningen fanns rum för expeditionslokaler och för postkamrerarekontoret. En trappa upp bodde överpostdirektören i hela våningsplanet utom två rum som avsågs för postkansliet. Två trappor upp fanns bostadslägenheter för kamreraren och postmästaren i Stockholm. Tre trappor upp fanns lokaler för postrevisionen och bostäder för vaktbetjäning.

I allmänhet ansågs byggnaden vara alltför stor för Postens behov. Man tyckte att det var egendomligt att inte hela styrkan av postanställda kunde få sina bostäder i huset. Åtminstone de högre och 10–12 av övriga tjänstemän borde kunnat få bostad där, tyckte man. Framställning gjordes också från utomstående: Fortifikationsförvaltningen hörde sig för om att få lokaler i huset och Musikaliska Akademien ville hyra en lägenhet.

Men helt utan anmärkningar kunde man inte företa besiktning av den nya byggnaden den 25 februari 1826. I flera fall hade man frångått ritningarna, så t ex hade en inre förstuga inrättats i stället för ett rum för väskor, och i norra flygeln hade tre rum sammanslagits till ett enda. Men det fanns också uppgifter om sättningar, sprickor och andra skavanker. Bjälklaget i kamrerarens tambur – två trappor upp – lutade över 3 tum på en längd av 11 alnar.

I pressen framfördes också anmärkning på förhållanden som var till men

Det blev ingen rymligare och ljusare lokal för brevkartorna.

för allmänheten. Tidningen Granskaren hade tidigare framfört förhoppningar om att rummet där brevkartorna anslogs, skulle bli en stor, ljus sal med eldstad. Nu blev det, precis som förut, i förstugan man fann dem. »Ofta blir det stark trängsel där, och av trängseln skyms dagern för alla dem som skall läsa på kartorna. Trångt blir det mellan kartorna också, så att två personer inte kan läsa på samma karta utan att trängas med dem som läser på kartan bredvid.»

Men på det hela taget ansåg man att den byggnad, som fått påskriften »Bygdt under Konung Carl XIV Johans VIII:e Regeringsår» skulle bli ett präktigt minne av konungens ärorika regering.

Det var också en imponerande byggnad som nu ställdes till Postens förfogande. I brandförsäkringsbeskrivningen av år 1829 beskrivs den: »ett Stenhus af 4 våningars höjd 46 ¼ alnar långt vid Lilla Nygatan, samt 25 alnar bredt, hvarutanföre är åt Lilla Nygatan en Portique af slipad Kålmårdsmarmor, bestående af 4 Colonner och 4 half-Pilastrar, med sina Listverk och deröfwer Balcon». Fasaden hade fått likhet med Sundvalls Carolina Rediviva i Uppsala, där Blom medverkat något år tidigare.

Nu blev tjänstebostaden acceptabel för friherre Carpelan. Kanske är detta det bästa betyget åt den nya fastigheten. Han fick 9 rum och kök, med ljusblå franska tapeter och två kakelugnar i salongen, mörkröda franska tapeter i stora förmaket mot balkongen osv.

Han skulle dock bara få utnyttja den i tre år; vid mantalsskrivningen år 1830 står hans sterbhus för lägenheten.

Carl David Skogman

De närmaste decennierna får Postverket täta ombyten av chefer. Den 16 november 1829 utnämndes statssekreteraren vid handels- och finansexpeditionen Carl David Skogman till överpostdirektör. Han frånträdde befattningen redan den 19 april 1830, och då hade hans efterträdare utnämnts redan den 23 januari. Det var med andra ord ett ytterligt kort uppdrag för Skogman, som beskrivs som en av sin tids mest framstående ämbetsmän. Han hade tidigt gjort karriär i kansliet och var sedan biträde åt guvernören på Guadeloupe. Därefter utsågs han till ledamot i statsberedningen.

Men Skogman skulle komma att bli överpostdirektör än en gång. Han utnämndes för andra gången från den 12 februari 1831. Denna gång kvarstod han ett år, till den 1 februari 1832, varefter han blev president i kommerskollegium.

Under tiden mellan Skogmans båda förordnanden var det friherre Magnus Stackelberg, som svarade för överpostdirektörsämbetet. Han hade gjort militär karriär, vilken han slutade som chef för Kronprinsens husarregemente. Dessutom var han generaladjutant och fick generalmajors avsked. Han hade vid sidan därav utnämnts till kabinettskammarherre och slutligen hovstallmästare. Efter drygt ett år lämnade han befattningen som överpostdirektör då han blev landshövding i Malmöhus län.

Elias Lagerheim

Efter ett nytt gästspel av Skogman utnämndes så friherre Elias Lagerheim till överpostdirektör. Han hade gjort diplomatisk karriär och var när han 1832 tillträdde som postchef kabinettssekreterare. Han stannade kvar till 1836, då han sändes till Köpenhamn som envoyé. Tjugo år senare återfinns han som utrikesminister.

Berndt Wilhelm Fock

Näste postchef blev friherre Berndt Wilhelm Fock. Inte heller han kom att stanna ett helt år. Han var när han utnämndes 72 år gammal och sjuklig. Han hade efter tjänstgöring i Royal Suédois i Frankrike gjort militär karriär, vilken han slutade som generaladjutant. Efter avsked utnämndes han till landshövding i Uppsala län och ståthållare på Uppsala slott. Först sex år efter avsked från dessa befattningar utnämndes han till överpostdirektör.

Denna sena utnämning kan tjäna som exempel på de skiftande skäl som påverkade utnämningar på den tiden. Fock hade av kungen beviljats pension från landshövdingebefattningen. När riksdagen skar ner denna till hälften, genomdrev kungen att han fick bli chef för Posten som kompensation.

Fock tillhörde dem som efter Anjalamyteriet dömdes till döden. Kanske gav det honom mardrömmar ibland när han låg i sin sängkammare, där numera Postmuseums rariteter visas.

Gustaf Peyron

Även därefter fick Posten en förutvarande militär och landshövding som chef. Gustaf Peyron hade tidigt varit attaché vid svenska beskickningen i Neder-Sachsiska kretsen i Harburg. Därefter hade han deltagit i pommer-

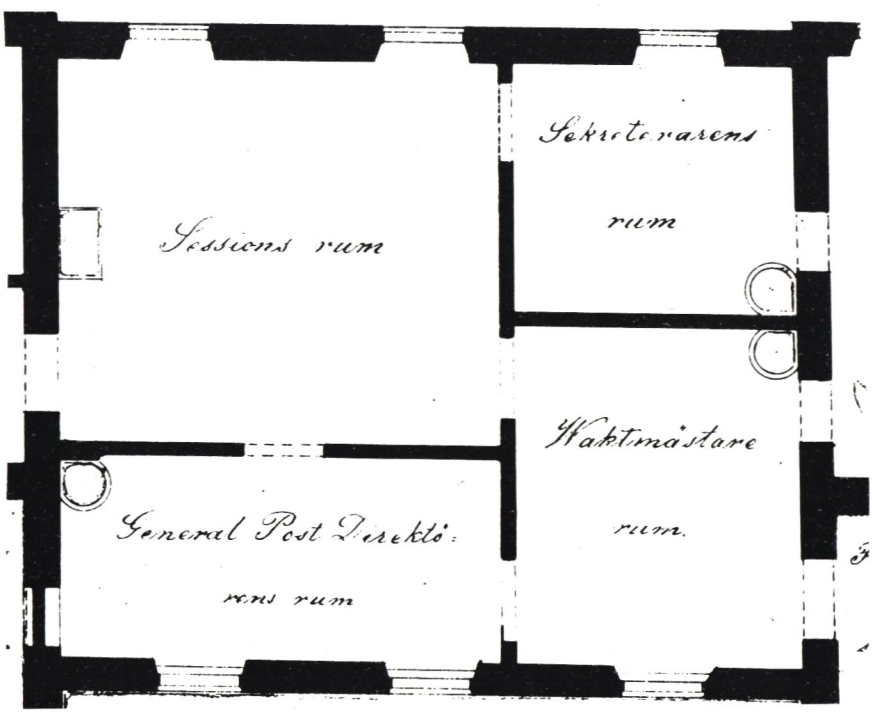

Generalpostdirektören hade god utsikt över gården från sitt rum i förutvarande höskullen – nuvarande filmsalen.

ska kriget. 1824 utnämndes han till landshövding i Nyköpings län, men återinträdde påföljande år i militärtjänst. När han 1837 utnämndes till överpostdirektör, utövade han samtidigt chefskapet över krigskollegium. Båda befattningarna bibehöll han tills han 1844 blev statsråd.

Efter Peyron uppehölls befattningen som överpostdirektör av sekreteraren Axel Wilhelm Grundelstierna. Under ett och ett halvt år hade han tillfälligt förordnande innan nästa postchef tillträdde.

Nytt ämbetsrum

Under denna period sker av naturliga skäl inte stora förändringar av det nybyggda huset. Först år 1838 återkommer behovet av reparation, och då utökas samtidigt den lägre delen av fastigheten åt Munkbrogatan med en våning. Därigenom vanns utrymme för ämbetsrum för överpostdirektören och postinspektoren i Stockholms län samt för vaktmästaren. Dessa tre ämbetsrum och ett större sessionsrum inrymdes i nuvarande filmsalen, som dittills varit höskulle.

Därifrån kunde överpostdirektören förverkliga ett gammalt önskemål: genom de två östliga fönstren mot gården kunde han se »betjänterne på fingren» när postskjutsarna åkte in och ut genom porten under hans fötter.

Även överpostdirektörens bostadsvåning utökades i samband med denna ombyggnad. Han har vid denna tid 8 bättre och 4 sämre rum och kök. Kamreraren disponerar 7 bättre och 1 sämre rum jämte kök. Antalet ämbetsrum uppgår nu till 22.

Hugo Hamilton

I december 1845 utnämndes så Hugo Adolf Hamilton af Hageby till överpostdirektör. Fadern var överstekammarherre och hade boställsvåning på slottet. Hugo Adolf kom därför att tidigt bli bekant med prins Oscar (Oscar I) i skolan och vid universitetet. Detta kom i viss mån att prägla hans framtid. 1826 blev han kammarherre hos kronprinsen.

Friherre Hamilton var litterärt och konstnärligt intresserad och studerade efter magisterpromotion litograferingskonsten i Paris. Han har illustrerat bl a Nicanders »Runor», samt »Frithiofs saga» och »Axel» av Tegnér.

Vid sidan av statstjänsten ägnade sig Hamilton åt mönsterjordbruk på egendomen Boo. Han tog också initiativ till det bolag, som byggde landets första järnväg för lokomotiv på sträckan Nora-Ervalla. Ett annat uppdrag som bör ha berett den blivande postchefen tillfredsställelse, var som ordförande i det utskott som lade förslag till folkskolestadga 1842. Den skulle komma att väsentligt öka svenska folkets förutsättningar för att skriva brev. Han kallades 1840 till ledamot av Akademien för de Fria Konsterna och blev fyra år senare förste direktör för K Maj:ts Hovkapell och Spektakler.

1845 blev han så överpostdirektör. Trots att han under några år bibehöll sysslan som teaterchef, genomförde han flera reformer av stort värde. 1849 års lönereglering ägnade han stort intresse och på det internationella planet hade han stor framgång, bl a med en konvention med Frankrike. För den

kommande reformen med enhetsporto och frimärken drog han upp värdefulla riktlinjer. Från den 1 januari 1850 omorganiserades Postens styrelse och Hamilton blev den förste generalpostdirektören.

I samband med förhandlingarna om postkonventionen med Frankrike ansågs Hamilton ha överskridit sina befogenheter, för vilket svenske ministern i Paris skulle haft skulden. Detta ledde till att Hamilton, då han nekades audiens hos kungen för att förklara sig, begärde avsked, vilket beviljades »med ilbud från Tullgarn».

En skriftväxling mellan Hamilton och hans kamrerare, P F T Winroth, visar ett annat händelseförlopp. Kungen hade »befallt» Hamilton att resa till Berlin i tjänsteuppdrag. Hamilton meddelade Winroth detta, och denne vidarefördе upplysningen till greve Löwenhielm i Paris och franska postverkets representanter. Winroth skrev emellertid av misstag Paris i stället för Berlin, vilket Löwenhielm med stor glädje noterade, eftersom han på sådant sätt skulle slippa ansvara för förhandlingarna med franska postverket. I och med detta tyckte sig Hamilton böra resa till Paris, vilket han också ansåg sig kunna göra på eget bevåg. Men det var detta som kungen tog så illa upp, att han gav Hamilton en skrapa men vägrade honom tillfälle att förklara sitt handlande.

För att vidare förklara kungens intresse för praktiska detaljer bör kanske nämnas, att Hamilton hela tiden informerade kungen om förhandlingarna i Paris, och han läste upp hela förslaget till konvention för kungen personligen.

Följande utdrag ur brevväxlingen visar det verkliga händelseförloppet:

Brev från Hamilton till Winroth:

– – – Jag ber nu bara Herr Kamrern prevenera K M och Statsrådet Sandström, att jag rest till Paris endast derföre att Grefve Löwenhielm af missförstånd annoncerat min ankomst.

– – – Berlin den 20 maj 1850.

Vännen H Hamilton

– – – –

Emedlertid har jag fått arbeta bra i hettan här, och ej hunnit se så mycket jag annars hade önskat, men det kan ej hjelpas. För wäl war det att jag for hit, ty derigenom har säkert wunnits 2 månader i tid. Alt detta har jag att tacka ett skriffel af wännen Winroth för, ty det är en sanning, som jag själf sett, att Hr Kamr, då han wille meddela L-m att jag fått befallning fara till *Berlin,* i stället skref *Paris,* och war det af denna ganska naturliga orsak som L-m ansåg sig böra meddela detta åt Thayer. Paris den 1 juni 1850.

Wänskapsfullt H Hamilton

(Närlagda handsk- och näsdukspaketer ber jag måtte bevaras till min hemkomst och att Hr Tulltjenstemannen ej gör beslag på lurendräjeriet.)

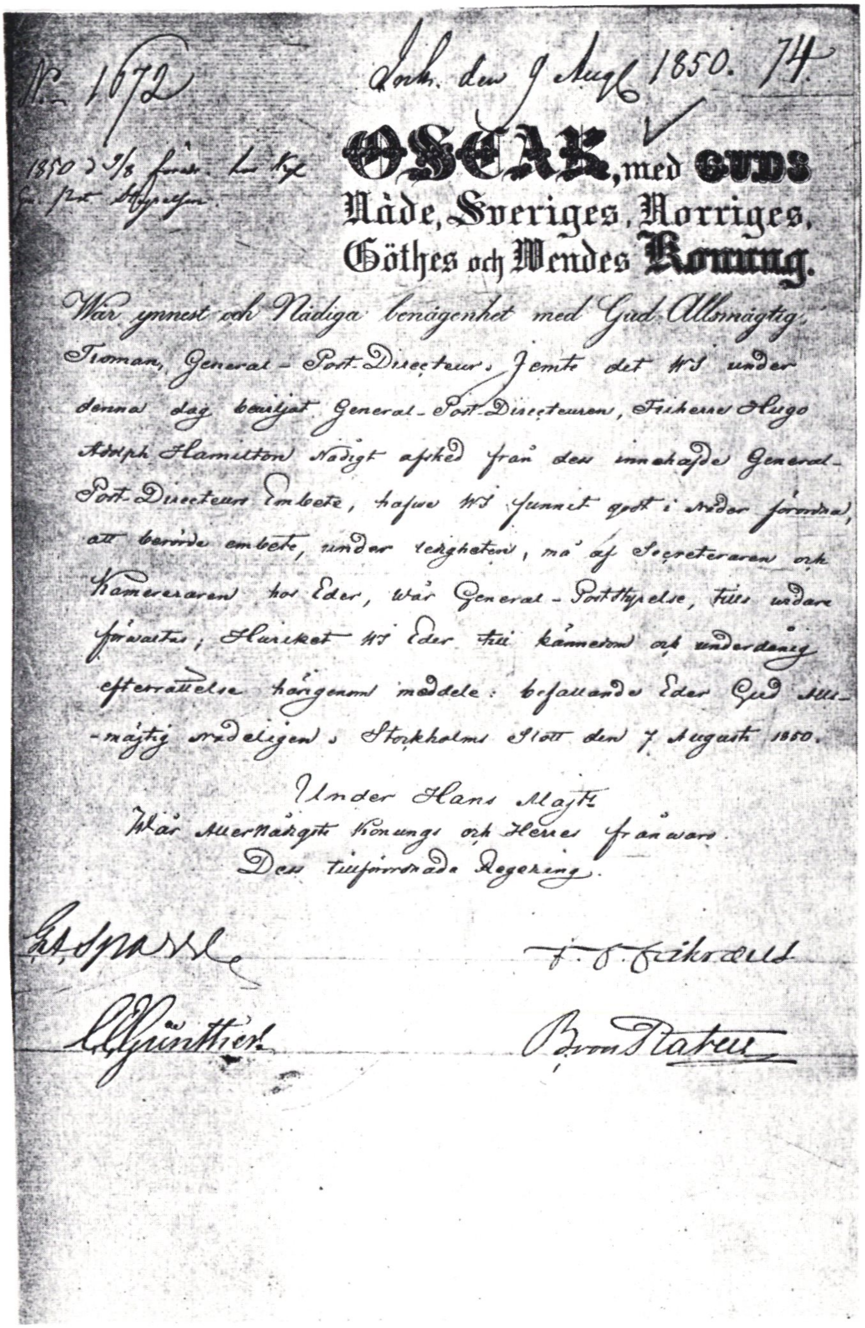
N:o 1672

Ink. den 9 Aug. 1850. 74

OSCAR, med GUDS Nåde, Sveriges, Norriges, Göthes och Wendes Konung.

Wår ynnest och Nådiga benägenhet med Gud Allsmägtig, Tisman, General-Post-Directeur. Jemte det Wi under denna dag beviljat General-Post-Directeuren, Friherre Hugo Adolph Hamilton Nådigt afsked från den innehafde General-Post-Directeurs Embete, hafwe Wi funnet godt i Nåder förordna, att berörda embete, under ledigheten, må af Secreteraren och Kameraren hos Eder, Wår General-Poststyrelse, tills widare förwaltas; Hwilket Wi Eder till kännedom och underdånig efterrättelse härigenom meddele: befallande Eder Gud Allmägtig nådeligen. Stockholms Slott den 7 Augusti 1850.

Under Hans Maj:ts
Wår Allernådigste Konungs och Herres frånwaro.
Dess tillförordnade Regering.

Hamiltons avsked undertecknades av regeringen »under Hans Maj:ts Wår Allernådigste Konungs och Herres frånvaro».

Det bör också märkas, att avskedsbrevet är undertecknat av regeringen »i Konungens frånvaro». Kungens personliga medverkan är kanske inte så brutal som den officiella historieskrivningen vill göra gällande.

I juni 1846 medgav kungen, att det stall med vagnshus, som hörde till Hamiltons boställe i posthuset, fick disponeras av Posten mot 200 rdr bco, för att användas för den paketpostinrättning, som hade ersatt diligensrörelsen. Tidigare hade lokal för denna paketrörelse förhyrts i Riddarhusets bakgård vid Riddarhusgränd.

Otto Wilhelm Staël von Holstein

Efter Hamiltons hastiga avgång förvaltades generalpostdirektörens ämbete under två månader av kamreraren och sekreteraren gemensamt, men den 5 oktober 1850 utnämndes Otto Wilhelm Staël von Holstein. Han var jurist och blev före fyllda 40 år hovrättsråd och anlitades under sju år som konsultativt statsråd. Vid sin utnämning var han ledamot av Högsta Domstolen. Även om det kommit på Hamiltons lott att göra förberedelser för den stora portoreformen, så var det dock Staël von Holstein som fick ta fram underlag för den långvariga riksdagsbehandlingen av förslaget. Kamreraren Winroth nedlade också ett förtjänstfullt arbete med att utarbeta generalpoststyrelsens yttrande.

Portoreformen, omorganisationen av generalpoststyrelsen och andra samverkande orsaker ställde krav på större utrymme för styrelsen. År 1856 tvangs därför generalpoststyrelsen att skriva till K Maj:t och anmäla att utrymmet nu åter var otillräckligt. Man föreslog att Posten skulle överta en del av en av boställsvåningarna, och det var generalpostdirektörens som låg bäst till. Den omfattade nu 12 rum, 2 tamburer och kök en trappa upp och ett mindre rum tre trappor upp. Av dem lämpade sig sex rum för posttjänsten. Eftersom resterande rum blev otillräckliga för generalpostdirektören, begärde man att få hyra ut dem till den nybildade Stockholms Enskilda Bank på en tid av fem år medan banken byggde sitt hus vid Stora Nygatan. Framställningen bifölls genom nådigt brev den 19 augusti. Banken flyttade in i sex rum en trappa upp – utmed Kåkbrinken – Posten övertog resten av lägenheten och Staël von Holstein flyttade till Arsenalsgatan 5.

I samband med denna omändring drogs vattenledning in i fastigheten. Gasbelysning hade införts redan 1853.

Om postlokalerna, sådana de var år 1854 – »året före den stora revolutionen i postväsendet, som samtidigt med frimärkenas införande timade år 1855» – berättas i ett föredrag inför Stockholms postklubb år 1890 (se Postryttaren 1976):

»För hvarje person, som ej anträffat gångposten, eller ej ville kontribuera till kryddbodarne, fans ingen annan råd än att gå till Lilla Nygatan och stå och trängas i postkontorets förstuga, om vintern skäligen kall och dragig, och i luckan i väggen inlemna sitt bref med tillhörande porto, för inrikes bref af enkelt porto varierande mellan 3 skill. banko och 11 skill. banko.

Luckan stängdes precis kl. 7 e m. Den, som efter den tiden hade bref att

aflemna, fick gå in på kassa-kontoret och på underhandlingens och den kontanta afgiftens väg söka blifva af med det.

Posthuset år 1863.

Lokalen var densamma som nu användes för afgående afdelningen i staden (i bottenvåningen utmed Yxsmedsgränd). *Åt gränden till var rummets ena sida afdelad i sex pulpeter med arbetsplats för fyra personer i hvardera. Belysningen utgjordes af talgljus, hvilka behöfde oupphörligen snoppas, och öfver stängslet mellan hvarje pulpet hängde en oljelampa, som ofta osade, men alltid dröp. Kallt var det så att det förslog, hvadan tjocka arbetskläder voro af behofvet påkallade. Å rummets andra sida, vid fönstret åt gården, hade kontrollören, som äfven expedierade den utländska posten, sin plats, och det tillhörde honom att efter sitt eget protokoll samt uppgifter från de olika pulpeterna utröna, huruvida det i kassan influtna portot stämde med det, som för försändelserna bort erläggas, men aldrig kan jag påminna mig att det så gjorde utan betydligare jemkningar. Mellan kontrollören och pulpeterna hade brefsorterarne sina platser.»*

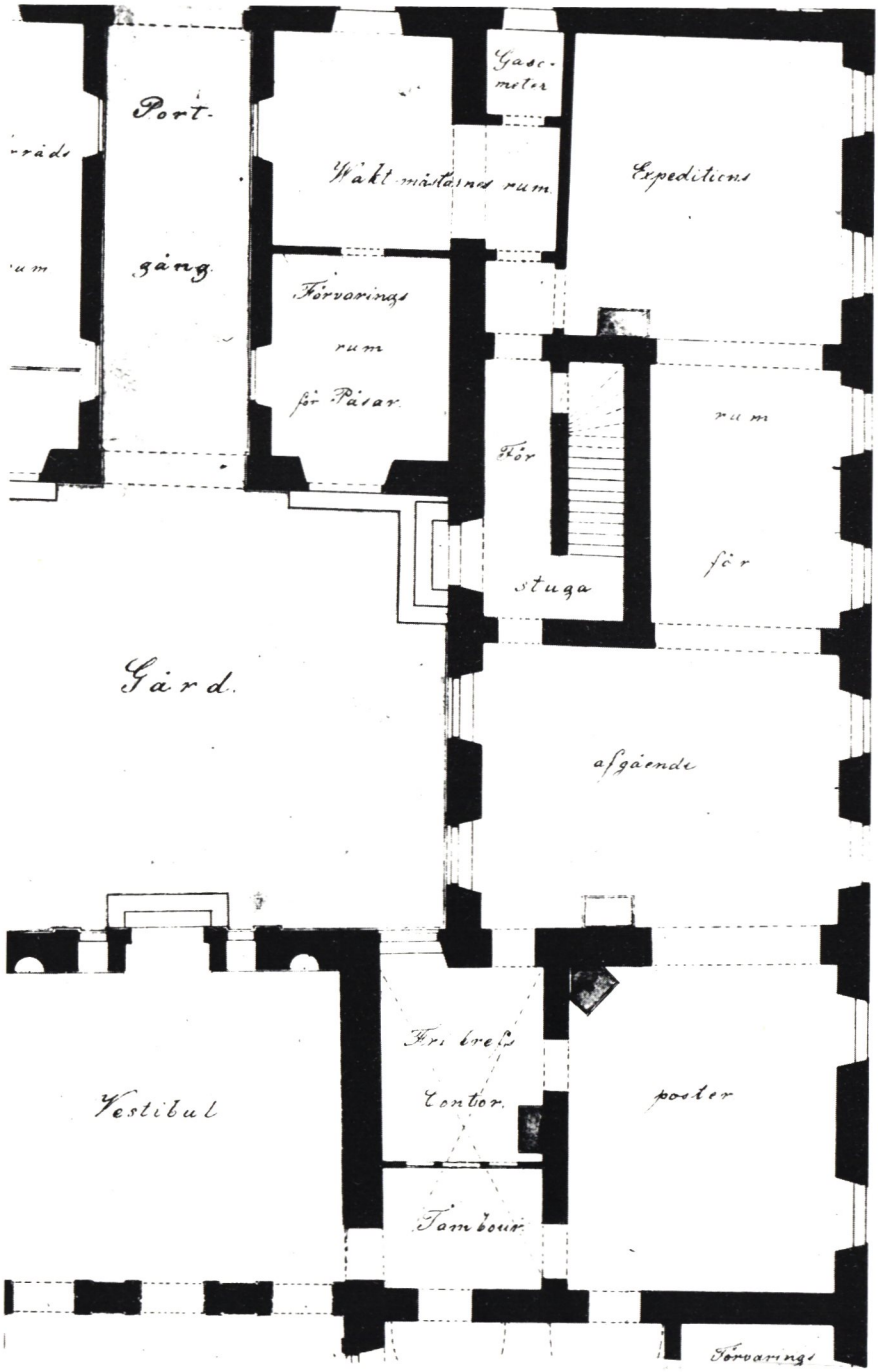

»Expedition för afgående poster».

När man nu såg rörelsen få allt större omfattning, började man planera för framtiden och övervägde att skaffa ett nytt, mera tidsenligt hus för Posten. I mars 1857 begärde K Maj:t i proposition till ständerna anslag för ett sådant hus, som skulle byggas på tomten öster om operahuset, en del av nuvarande Operan. Men ständerna räknade ut att halva generaldirektörens bostadsvåning fanns kvar och skulle bli disponibel om ett par år, och avslog propositionen.

Först år 1863 blev Enskilda Banken klar för avflyttning och lokalerna togs i bruk för Posten. Det ökade utrymmet gav förutsättningar för ännu en omorganisation av generalpoststyrelsen, som nu delades upp i två department, med var sin chef. Tio år senare krävde trafikärendena sin egen avdelning och man införde då byråindelningen med tre byråchefer.

Av intresse kan också vara att notera, att maskinerna för perforering av frimärken den 1 februari 1864 kunde flyttas över till lokalerna vid Lilla Nygatan.

Ytterligare lokaler blev disponibla när de båda bostadslägenheterna på två trappor avvecklades år 1870.

»Cassa Contor för afgående bref» fanns från 1863 i nuvarande kapprummet.

År 1864 skrev Staël von Holstein till Stockholms postkontor och framhöll, att brevkartorna även i fortsättningen skulle finnas tillgängliga i förstugan. Postkontoret hade föreslagit att detta skulle upphöra, då avis numera gratis utfärdades för rekommenderade brev och kartorna beträffande registrerade brev bara förorsakade villervalla, då adressaterna oftast läste ordet

»rek» i stället för »reg». Detta var en följd av »frimärkscirkulärets» föreskrift den 9 mars 1855 om att vanliga brev inte längre skulle namnkarteras. Registrering var ett sätt att få namnet uppfört på kartan för en lägre avgift än genom rekommendation.

Adolf Wilhelm Roos

I generalpoststyrelsen fanns från 1860 en sekreterare, som visade ovanligt stor framåtanda. Från 1863 – vid den då genomförda omorganisationen – blev han departementschef. När Staël von Holstein slutade 1867 väckte det därför ingen förvåning att Adolf Wilhelm Roos blev hans efterträdare. Han skulle under 27 år komma att leda Postens öden och bidra till dess utveckling inom landet. Han var också bland de förgrundsfigurer som skapade Världspostföreningen, en reform som internationellt motsvarade vad frimärken och enhetsporto hade betytt inom landet. Roos hade under många år fört de bilaterala förhandlingar om postfördrag, som ersattes av Världspostföreningens konventioner.

Redan som departementschef hade han utarbetat den första i raden av Postens verksamhetsberättelser, och den innehöll en tillbakablick på Postens utveckling av mycket stort värde. Under hans tid skulle också nya rörelsegrenar komma till. Även om det var tiden som pockade på utveckling, har det med skäl ansetts att Roos var banbrytande.

Posttrafikens ökande omfattning belyses av en kungörelse av den 5 oktober 1871. Då kunde Kongl Generalpoststyrelsen meddela, att *Postverkets reklamationsbyrå* skulle öppnas en trappa upp i huset vid Lilla Nygatan. Föreståndaren skulle vara anträffbar alla söckendagar från och med kl 10 fm till och med kl 2 em. Det hade nämligen på senare tid hänt att »klagan blivit förd» däröver att ett större antal till postbefordran avlämnade brev hade förkommit. »I första rummet erfordras att oordningar i avseende å postförsändelsernas fortskaffande och utdelande så snart som möjligt anmälas.»

Rödbodtorget

Roos bodde under sin tid som departementschef vid Appelbergsgatan 58 A, men flyttade i samband med att han blev generaldirektör till Drottninggatan 81 A. Där bodde han kvar till dess att han i juni 1875 kunde flytta in i den nya fastigheten vid Rödbodtorget.

Redan i april 1875 hade generalpoststyrelsen tagit sina nya lokaler vid Rödbodtorget i anspråk och i mitten av augusti samma år öppnades centralpostkontoret där – och postkontoret vid Lilla Nygatan fick benämningen filialpostkontor. Därmed har huset vid Lilla Nygatan spelat ut sin roll som säte för generalpoststyrelsen såväl som för bostad åt chefen.

All post skulle först behandlas i det nya centralpostkontoret och brevbäringen skulle helt förläggas dit. Den som själv ville hämta sin post i det gamla postkontoret vid Lilla Nygatan skulle göra anmälan därom. Ännu så sent som 1937 förekom dock brevbäring från Lilla Nygatan.

Kvar vid Lilla Nygatan till 1903 blev också frimärksförrådet och den del av frimärkstryckeriet som fanns där från 1864. Greve Pehr Ambjörn Sparres frimärkstryckeri disponerade nämligen lokaler där och använde Postverkets maskiner, huvudsakligen för perforering av frimärken. Ända in på 1900-talet användes Sparres gamla tryckpress för tandningen, alltså även sedan hans kontrakt upphörde år 1871.

A Almgren i arbete med perforering på P A Sparres tryckpress (längst t h) vid Lilla Nygatan år 1903.

Gökunge i boet

I och med att generalpoststyrelsen flyttade från Lilla Nygatan år 1875, kunde större plats beredas växande underavdelningar. En av dem som expanderade snabbt var Postsparbanken. Den fick vid starten 1884 fem rum i huset vid Lilla Nygatan, men redan två år senare hade banken behov av ett 20-tal rum till och knappt tio år senare måste man dessutom hyra nio rum i ett angränsande hus.

De rum som blev lediga i flyglarna och den mellanliggande byggnaden mot Munkbrogatan en trappa upp – de rum som tidigare använts av generaldirektören, kansliet och till sessionsrum – övertogs av Persedelförrådet, som fanns kvar där ända till dess att Postmuseum övertog lokalerna år 1932.

Två trappor upp hade kommerskollegium fått lokaler. Kollegiet hade under 1800-talet blivit svensk patentmyndighet, och när Kongl Patentbyrån började sin verksamhet vid 1885 års ingång, fick även den sina lokaler i posthuset. Rummen var belägna två trappor upp i södra flygeln, mot Kåkbrinken. De motsvaras nu av museichefens och angränsande rum, det

senare var antagligen det som användes av överingenjören S A Andrée före Nordpolsfärden. När patentbyrån slutligen sades upp till avflyttning år 1890 – rummen behövdes då för persedelförrådet – kunde hela fastigheten användas för posttjänsten. Men den fortsatta utvecklingen skulle inom kort kräva ännu större utrymmen, och det kunde bara åstadkommas i ett nytt hus.

Snart visade sig en hyresgäst vid Lilla Nygatan, som skulle bli en veritabel gökunge. Det var *Postmuseum.*

I samband med att det nya posthuset vid Vasagatan invigdes 1903, hade en posthistorisk utställning anordnats. Den visades endast 11 dagar, men väckte så stort intresse, att förslag framlades om att visa den permanent i form av ett postmuseum.

I december 1903 skriver bestyrelsen för utställningen att utställningsföremålen enligt planerna har flyttats till fyra rum två trappor upp i huset vid

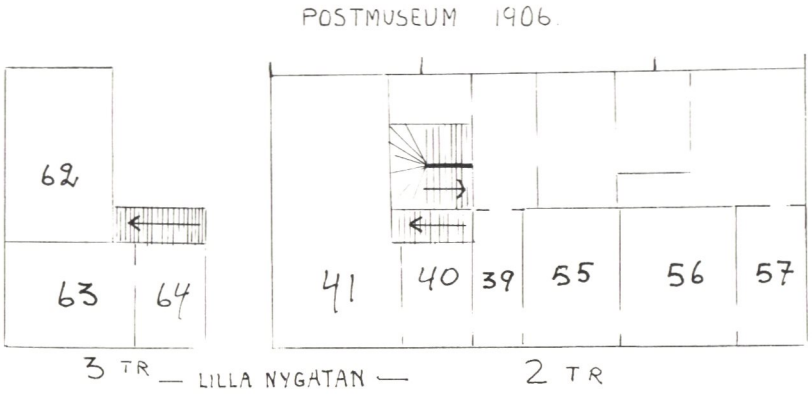

Postmuseums första lokaler.

Lilla Nygatan. Det var rummen nr 40, 39, 55 och 56 på bifogade skiss. Nu föreslår bestyrelsen, att även rum nr 41 – museichefens rum, då använt för postelevkursen – och rum nr 57 samt hörnrummet ovanför chefens får användas, så att man kunde inrätta ett litet museum där. Avsikten med att dela upp utrymmet på två plan var, att rum nr 62, som innehöll »postverkets frimärkssamling», skulle komma att knytas till museet. Redan två år före invigningen hade alltså antalet rum för museet ökats från sju till nio.

Den 16 december 1906 var Postmuseum färdigt för invigning. Det var uppbyggt kring en historisk samling, frimärkssamlingen och en modellsamling. Tidigt skapades också ett filatelistiskt bibliotek, som redan efter ett år omfattade 500 band.

År 1913 byggdes gården in och därmed skapades den stora expeditionshallen under glastak i bottenvåningen. Utfarten mot Munkbrogatan försvann därmed. Året innan hade grunden förstärkts till förhindrande av översvämning – hela området mot Munkbrogatan stod ofta under vatten.

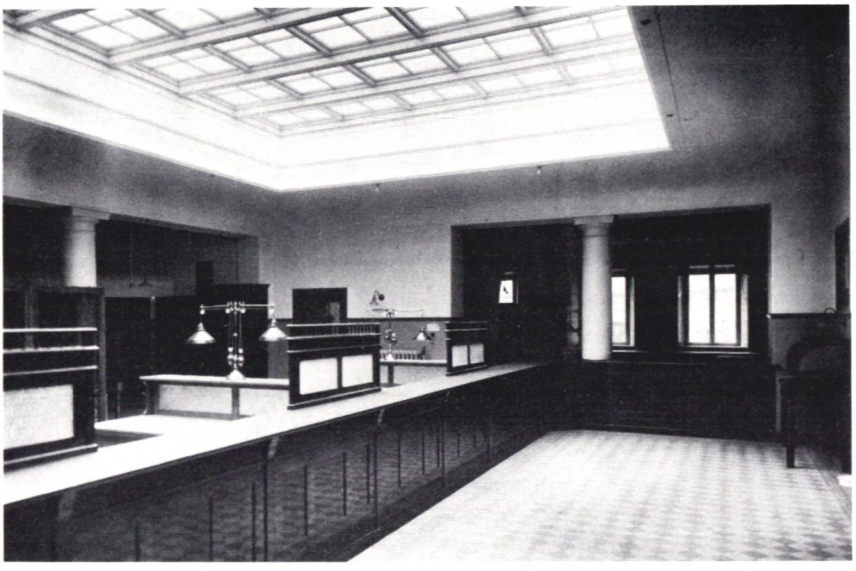

Postkontorets expeditionshall 1913.

Postelevkursen i lokalen tre trappor upp år 1910.

I samband med dessa arbeten fick Postmuseum ytterligare sex rum. Såväl Postmuseum som postelevkursen hade rum på både 2 och 3 trappor, och man passade nu på att byta för att få de olika avdelningarna bättre samlade.

Museet lämnade översta våningen, där den blivande undervisningsanstalten fick tre rum i sydöstra hörnet och tre rum i norra flygeln.

Nu kom också ett litet tryckt häfte med titeln »En vandring genom Postmuseum». Författare var Birger Lundell. Man hade också anskaffat »de praktiska svängmontrarna» – den första modellen av trä. »Hela den första montern är reserverad för svenska frimärken»!

År 1924 hölls Världspostkongressen i Stockholm och för att högtidlighålla tillfället hade man i museet inrett ett Luftpostrum.

Med tanke på kongressen hade museets frankoteckenssamlingar omordnats år 1919. Till nyinvigningen distribuerades en speciell inbjudan i endast 123 exemplar – numera ett uppskattat filatelistiskt objekt med museets

Minnespoststämplat kort, 3 maj 1919.

första minnespoststämpel den 3 maj 1919. År 1922 mottogs den första av överste Hans Lagerlöfs tjugotvå donationer, och därmed var grunden lagd för ett mångsidigt och växande postmusem.

När museet år 1931 firade sitt 25-årsjubileum, fick det röna stor uppmärksamhet. Vid högtidsmiddagen på Gyldene Freden – i närvaro av två statsråd och utländska representanter – framförde museichefen, baron Rudbeck, förhoppningar om större lokaler. Det har varit det ständiga önskemålet i museets historia, men säkerligen hjälpte det högtidliga jubileet till för att ge resurser till den stora upprustning, som påbörjades 1932. I samband därmed flyttade Persedelförrådet från huset och lämnade stora utrymmen en trappa upp. Museet fick då överta ytterligare fem rum. Lokalerna renoverades och samlingarna nyordnades.

Bland annat fick nu museets frimärksavdelning nya utrymmen en trappa

Posthuset vid Lilla Nygatan 6 med postkontoret Stockholm 2 och Postmuseum 1930.

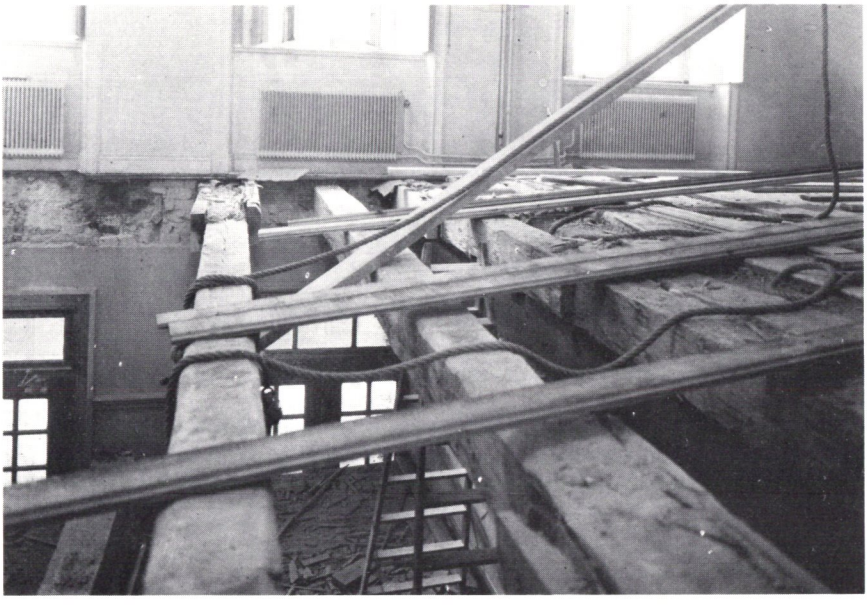

1943 måste de gamla delvis ruttna golvbjälkarna i stora frimärkssalen 1 trappa upp bytas ut. Nedtill ses entrédörrarna mot Lilla Nygatan.

Från ombyggnaden 1954.

upp i nuvarande filmsalen – förutvarande höskullen och sessionssalen m m. Där visades huvudsamlingen och i smårummen mot Kåkbrinken fanns Lagerlöfs donationer och Arsenius-Bildts samling.

Under vintern 1935–36 hölls museet stängt för nyordning av samlingarna. Bland nyheterna märktes »Brevets historia» och en personhistorisk avdelning. Museet öppnades lagom till postverkets 300-årsjubileum. Då hade också frimärkssamlingarna ordnats efter filatelistiska principer. Rådgivare var Åke Lundeberg och fil dr Georg Menzinsky.

År 1939 flyttade så postkontoret Stockholm 2 till Stora Nygatan, och Postmuseum disponerade hela fastigheten utom en bostadslägenhet för fastighetsskötaren. Även den kunde 1978 införlivas med museilokalerna, och därmed är fastighetens historia identisk med museets.

Inför frimärksutställningen Stockholmia 55 – och frimärkets 100 år – företogs en omfattande ombyggnad, huvudsakligen två trappor upp. Det var då man fick fram de första målade takbjälkarna i tredje svenska salen och del av en väggmålning i museichefens rum. Dessa fynd – flera har kommit fram senare – visade för första gången att »stora stenhuset» finns kvar, inbyggt i den nuvarande byggnaden.

Byte av pelare, balkongen plockades ner bit för bit.

Ombyggnaden avsåg att anpassa lokalerna efter museitekniska principer och ge besökarna tillfälle att cirkulera på ett sätt som var anpassat efter exponaten.

År 1966 konstaterades skador på marmorpelarna i fastighetens entré. De hade redan tidigare skadats av trafiken, och blivit försedda med avbärarskenor som skydd. Nu visade sig att dessa förvärrade skadorna genom att fordon kunde gripa tag i dem och vrida sönder pelarna. Förhoppningarna om att få fasaden iordningställd till 60-årsjubileet i december samma år grusades snart. Det visade sig nämligen att pelarna placerats på en tung betongplatta, som hade tyngt ner hela portiken, med den påföljd att fasaden bildade en båge. Detta ledde till att man måste kontrollera grundförhållandena, som vid den tiden hade börjat skapa oro i hela Gamla stan. Det skulle dröja mer än sex år innan byggnadsställningarna på framsidan kunde tas ner.

Under 1971 förstärktes bjälklaget i vindsvåningen. Det tunga tegelgolvet byttes mot ett järnbalkförstärkt betonggolv.

Undersökningen av grunden gav under 1972 så lugnande signaler att portiken och balkongen kunde byggas upp igen under våren 1973. Nödutgångar anordnades efter föreskrift av brandmyndigheten. I november medförde fyllningsras i bjälklaget under vestibulens stengolv sättningar i golvet.

Fyllningen hade rasat ut vid borrning för förankringsjärn genom fastigheten för att fixera portiken. Fyllningsmaterialet var troligen det som tillvaratogs från småhusen på tomten vid ombyggnaden 1821.

Under 1973 infördes gaseldning för uppvärming av fastigheten. Arbetet försenades då skorstensmuren under arbetets gång visade sig vara så dålig, att den måste förses med insatsrör av syrafast stål.

År 1975 påbörjades renoveringsarbeten i bottenvåningen och en trappa upp. El-ledningar, larm- och brandlarmsledningar byttes ut och drogs tillsammans med ITV-kablar i gemensamma rör. Brandlarmets värmeavkännare byttes ut mot rökdetektorer. Golvbalkar och sammanbindningsjärn byttes ut i stora frimärkssalen och golvet göts i betong.

Under 1978 renoverades golven 2 och 3 trappor upp och höjdes i vissa rum 15 cm för att jämna ut tidigare lutning. Nya heltäcknings- eller linoleummattor lades in.

Målade takbjälkar upptäcktes i golven under museichefens rum och i biblioteket, likaså i rummet över museichefens. En bit av en sådan bjälke bröts ut – där balkarna byttes mot järn och betong – och konserverades. Det var främst de hårt belastade golven i biblioteket som försågs med järnbalkar och förankringsjärn, varigenom de knöts till det stabila trapphuset.

År 1980 inrättades nödutrymningsvägar med separat utgång åt Munkbrogatan och hiss för handikappingång monterades.

Tid för ny ombyggnad

När Postmuseum år 1981 firade sina 75 år med en jubileumsutställning som invigdes av Ove Rainer, var det i en fastighet, som var i bättre skick än någonsin. Men när detta skrivs står det gamla posthuset likväl inför en ombyggnad, som är mer omfattande än någon av de tidigare. Det är det ständigt återkommande behovet av större utrymmen och anpassning till verksamheten som gör sig gällande.

Denna tillbakablick har bara kunnat antyda hur först Postverket och sedan Postmuseum har utvecklats i en takt, som man aldrig kunnat förutse, och hur detta hela tiden ställt stora krav på lokaler. Låt oss därför hoppas att den kommande utbyggnaden ger förutsättningar för »ett beständigt posthus i staden» i den fastighet, vars öden är så intimt förknippade med Postverkets.